

TAKIYYUDDĪN EN-NEBHĀNĪ

SUR‘ATU’L-BEDĪHE

(KIVRAK ZEKĀ)

SUR'ATU'L-BEDÎHE (KIVRAK ZEKÂ)

Kıvrak zekâ; bir konuyu seri biçimde kavrayıp konu hakkında yıldırım hızıyla yargıya varmaktır. Örneğin; her hangi bir kişinin "nerelisiniz?" şeklindeki bir sorusuyla karşılaştığımızda, yıldırım hızında bir kavrayışla soru soran kişinin ne demek istediğini ve sorunun içinde ne gibi anlamlar barındırdığını kıvrak bir sezikle kavrayarak bir yargıya varabilirsiniz. Böylesi bir durumda sizde, kıvrak zekâ vardır ve buna dayanarak seri bir şekilde cevap verebilirsiniz. Böyle bir soruya gereken cevabı verebiliyorsanız, çabuk kavrama yeteneğine sahipsiniz demektir. Bir yetkilinin herhangi bir ülkeyi ziyaret etmesiyle ilgili bir haber duyduğunuzda, yıldırım hızıyla bu ziyaretin amacını kafanızda şekillendirebiliyorsanız, kıvrak bir kavrama yeteneğine sahipsinizdir. Bu yeti sayesinde bu alanda, ne gibi işlemlerin yapılabileceğini kestirebilirsiniz. Yine beklemediğiniz bir kişi sizi ziyaret ettiğinde, onun ziyaret sebebini seri bir hızla zihninizde biçimlendirebiliyorsanız; çabuk kavrama yetisine sahipsinizdir. Üstelik kıvrak zekâ sayesinde, hızlı kavrama ile uyumlu olan bir işleme girişmeniz de mümkündür.

Kıvrak zekâ aslında, çabuk kavrama veya kıvrak düşünme anlamıyla örtüşse de, kişinin karşılaştığı herhangi bir şey hakkında çabuk kavrayışa dayalı olarak, hızlı bir şekilde karar verme anlamındadır. Her ne kadar kıvrak zekâda asıl olan; hızlı düşünme veya kavrama ise de bununla varılmak istenen sonuç, hızlı bir şekilde yargıya varmaktır. Öyleyse kıvrak zekâ; olaylar ve olgular hakkında hızlı bir şekilde karar verme işlemidir. Çünkü bir şey hakkında karar vermek, kavrama ve düşünmenin ürünü olsa bile aynı zamanda, söz konusu kavrama ve düşünmenin bizzat kendisidir.

Zaten kıvrak zekâ, lügat olarak da tamamen doğuştan, ön hazırlıksız ve doğal bir biçimde kavrama anlamına gelmektedir.

Kıvrak zekânın sözlük anlamını bir tarafa bırakarak burada kastedilenin, doğal veya fitrî yargı ve kavrayış şekli olduğunu belirtmek gerekir. "Doğal veya fitrî yargı" diyorum çünkü bu tür bir yargının oyalanmaya, beyin jimnastiği yapmaya ihtiyacı yoktur. Aksine tamamen kendiliğinden ve otomatikmen ortaya çıkar. Bu öyle bir hızla gerçekleşir ki neredeyse, tüm kavrama ve düşünme gücünüzü, daha önce sözünü ettiğimiz "nerelisiniz?" sorusuna; ziyaret haberine ve beklenmedik ziyaret olayı üzerine yoğunlaştırıp bunların her birinden seri ve anî hükümler çıkarırsınız. Bütün bunlar gösteriyor ki kıvrak zekâ veya kıvrak yargı; "derin" veya "aydın" düşünce ile çelişme de, yavaş ve sakin düşünceyle çelişir. Burada önemli olan düşünmenin kaynağı değil, hızıdır. Örneğin; "nerelisiniz?" sorusuna muhatap olduğunuzda soruyu soran kişi, soruluş biçimi ve ortamı hakkında son derece seri bir şekilde fikir yürüterek kastedileni kavrayabilirsiniz. İşte bu, "derin düşünme"dir. Düşünmede derinlik olmadan hem soruyu, hem soru soran kişiyi, hem de sorunun soruluş ortamını, hatta hedefini, asıl amacını anlamak kolay değildir. O halde kıvrak zekâ, söz konusu derin düşünmeden doğmaktadır. Herhangi bir devlet yetkilisinin ziyaret haberini duyduğunuzda, seri bir şekilde ziyaretçi; ziyaretçinin ülkesi; daha önce yaptığı ziyaretler ve bu ziyaretlerin doğurduğu sonuçlar hakkında fikir yürüterek bir sonuca ulaşabiliyorsanız burada, "aydın düşünce" söz konusudur. Çünkü bir yargıya varmak amacıyla birtakım olaylar, olgular arasında bağlantı kurarak fikir yürütmüş olursunuz. Böylece bu örnekteki kıvrak zekânın, "aydın düşünce"den kaynaklandığı anlaşılır. Fakat bir kişinin size yaptığı anî ziyaret karşısında şaşırmanız -ki söz konusu şaşırma olgusu tek başına sizi, bu ziyaretin nedenini araştırmaya sevk etmek için yeter- normal düşünme biçimidir. Yani aydın düşünceye dayanmayan bir düşünme şeklidir. Fakat kıvrak zekâyı, düşünmenin kendisi veya herhangi bir unsuru değil, kavrama veya düşünme hızıyla ilgili olarak bir yargıya varma sür'ati somut hale getirir. Bu bağlamda kıvrak zekâ derin, aydın ya da normal düşünmeyi dikkate almaksızın düşünmenin süratinden doğar. Burada önemli olan düşünmenin kaynağı değil, sür'attir.

Bu meyanda kıvrak zekâ, yavaş düşünme biçimiyle çelişmekle birlikte derin, aydın ve normal düşünme biçimleriyle uyumlu haldedir. Çünkü kıvrak zekâda önemli olan, yalnızca sür'attir.

Kıvrak zekâ, halklar ve uluslar için olduğu gibi fertler, cemaatlar ve kitleler için de hayatî bir öneme sahiptir. İster diğer fertlerle, halklarla, uluslarla ilişkilerde olsun; isterse işlerin yürütülmesinde olsun kıvrak zekâ, hayat mücadelesinde kaçınılmaz bir unsurdur. Hayat mücadelesinde başarılı olmak için, iki unsurun var olması gerekir:

1- Olaylar ve olgular hakkında süratle yargıya varmak ve varılan yargı gereğince hemen harekete geçmek. Aksi halde kişi, başarısızlığa uğrar ve bu ağır yükün altında ezildikçe ezilir. Sorunlar arttıkça da hayat mücadelesinde başarısız olur.

2- Kişinin yaşamında yakaladığı fırsatlardır. Kişi bu fırsatları iyi kullanabilirse fırsatlar onu, bulunduğu seviyeden daha yüksek bir seviyeye çıkarır. Söz konusu bu fırsatlar iyi değerlendirilmez ise, belki de bir daha bunları yakalayamaz. Kişi, eline geçen fırsatları peş peşe kaçırdığında ise; bir halden başka bir hale yükselme hızından mahrum kalır. Dolayısıyla yükselme şansını kaybeder ve hayat sınavında başarısız olur. Bütün bunların kaynağı, kıvrak zekânın yokluğudur. O halde kıvrak zekâ, hayat mücadelesinde başarılı olmanın ön şartıdır. Hayat mücadelesinde başarılı olma yolunda eğitim, düşünme, girişimcilik, icat edicilik, sanayi, ticaret ve ziraat, gerekli koşullar olmalarına karşılık yeterli koşullar değildir. Kıvrak zekâ olmadan bunlar, hiç bir değer ifade etmez. Bundan dolayıdır ki devletler ve milletler, düşmanlarına karşı muharebede, onların çalışma fonksiyonlarını felce uğratacak yöntemler bulmaya büyük bir önem verirler. Bu türden mücadelelerde, kıvrak zekâ gücünden daha etkin bir yöntem yoktur. İşte devletlerin, düşmanlarını felce uğratmak için, onların kıvrak düşünme fonksiyonlarını ortadan kaldırmaya yönelik çalışmaları, bu nedenden ileri gelmektedir. Çünkü bu fonksiyonları elinden alındığı zaman düşman, üretim gücü ile birlikte eline geçen fırsatları da bir bir yitirecektir. Bu aşamadan sonra düşman üzerinde hâkimiyet kurmak; onu sömürmek; ele geçirmek ve otoriteyi, düşman ülkenin her karış toprağına yaymak çok daha kolay olacaktır. Her ne kadar Batı, Müslüman halkları kültürel bakımdan kuşatıp işgal etme ve İslâm Devleti'nin işlerine karışma ile işe başladı ise de, İslâm toprakları üzerindeki egemenliğini iyice pekiştirdiğinde; Müslümanların kıvrak düşüncelerini engellemek ve onların, sun'î olarak oluşturulmuş gündem üzerinde düşüncelerini sağlamak için, büyük bir ustalıkla akıllarını çeldi. Bunda öylesine büyük başarılar kazandı ki Müslümanlar, neredeyse felç oldular. Tüm toplumu yavaş, gereksiz detayları düşünme ve anlamsız beklentilerle baş başa bıraktılar. Bütün bunlar insanları, hayat mücadelesinde; dahası gösterdikleri direnişlere rağmen sömürgecilerin ve emperyalistlerin nüfuzunu kırmada ve onlara karşı yürüttükleri mücadelede başarısızlığa itti. Bu insanlar, büyük küçük her problemi düşünerek zaman kaybettiler. Elleri geçen fırsatları bir bir yitirdiler. Kim bilir ellerine ne imkânlar geçti de onlar bu imkânları fark etmediler bile. Dolayısıyla bir halden başka bir hale dönüşümü gerçekleştiremediler. Öyle bir hale geldiler ki, mekanik felsefenin içinde boğulmaya yüz tuttular. Mekanik felsefenin derinliğine girmiş olduklarından, netlikten uzaklaştılar. Durum daha da içinden çıkılmaz bir hal aldı. Evet, kalkınma, kurtuluş, manevralar gibi enine boyuna tartışılması gereken derin meselelerin felsefesinin yapılması; enine boyuna ele alınması; sadece dış görüntüyle yetinilmemesi gerektiği açıktır. Fakat düşünmeyi gerektirmeyen, düşünüldüğü taktirde kapalılığı ve müphemliği daha da artan, örneğin; sandalye, fincan, tepsi gibi nesnelere de vardır. Bu gibi nesnelere felsefesini yapmak, bunları derinliğine düşünmek doğru değildir. Yapılması gereken, bunları olduğu gibi ele almak ve sadece isimlendirmekle yetinmektir. İşte buna "mekanik felsefe" denir. Mekanik felsefe veya mekanik düşünme adını vermekle hemen anlaşılabilir ve muğlak olmaktan çıkan nesnenin felsefesini yapmaktır. Örneğin "sandalye"yi ele alalım. Sandalye, her zaman sandalyedir. Fakat sandalye hakkında derinliğine düşündüğünüzde, bu nesnenin kapalılığı giderek artar. Bu nesneye ilgili düşünmenin derinliği arttıkça, kapalılığı da buna paralel olarak artar. Artık bu nesneyi anlayamaz, tanıyamaz duruma gelirsiniz. Batı bize düşünmeyi, bir konunun derinine inmeyi ve hesaplamalara dalmayı öylesine sevdirdi ki, sonunda hızlı düşünme yetimizi kaybettik. Bırakın hızlı düşünmeyi, mekanik felsefeye geçtik. Bir grup insana; "Neden bir maceraya atılmıyorsunuz?" diye sorulmuş. -"Maceraya" sözcüğü, herhangi bir işe hesapsız, plan yapmadan girişmeyi ifade etmesine rağmen- muhatap şahıslar maceraya, mekanik felsefe anlamını yükleyerek: "Biz istikrarsız maceraya atılmayız, fakat önceden planlanmış maceraya girişmeye hazırız" demişler. Onların bu sözü, maceraya felsefî bir anlam yüklemektedir. Söz konusu felsefe, mekanik felsefenin bir türüdür. Çünkü eylem, önceden planlanıp hesabı yapıldığı zaman, macera olma niteliğini kaybeder. İşte maceranın bu felsefesi onu, özünden uzaklaştırmıştır. Mekanik felsefe de bunun gibidir. Eğer insanlar, mekanik felsefenin peşinde iz sürer hale gelirlerse bu tutumları onları, kıvrak zekâdan uzaklaştırır.

Düşünmenin, zarurî olduğu bir gerçektir. Eskiler; "Acele etmek şeytandandır" derlerdi. Fakat düşünme, daha çok araştırmayı ve yakından incelemeyi gerektiren şeyler üzerinde yoğunlaştırılmalıdır. Bir şeyi araştırmak, incelemek için de zaman ve koşullar yeterli olmalıdır. Aksi takdirde fırsatlar kaçabilir veya bu durum, kişinin yitip gitmesine neden olabilir. Böyle bir durumda kişiyi, ancak hızlı düşünme

kurtarabilir. Bu da gösteriyor ki hızlı düşünme (kıvrak zekâ) halkların, cemaatlerin ve kitlelerin hayat mücadelesinde başarılı olmaları için gerekli, hatta zarurîdir.

Hayatın birbirinden farklı halleri, işleri ve yolları vardır. Bazen sarp, bazen düz, bazen kolay, bazen de zordur. Zaman, altın gibi, hatta altından daha değerlidir. Durumları, şartları çok iyi değerlendirmek gerekir. Eğer şartlar düşünmeyi gerektiriyorsa, düşünülmalıdır. Fakat şartlar kıvrak zekâyı gerektiriyorsa; kıvrak zekâ kullanılmalıdır. Koşullar neyi gerektiriyorsa ona göre bir değerlendirme yapılmalıdır. Biz de her durumun kıvrak zekâyı gerektirdiği iddiasında değiliz. Zira kıvrak zekâyı gerektirmeyen, aksine üzerinde düşüncenin yoğunlaştırılmasını gerekli kılan durumlar olduğu gibi, üzerinde yoğunlaşıldığı takdirde yarardan çok zarar veren ve kıvrak zekâyı zorunlu kılan pek çok durum vardır. Örneğin; tanımlar, şer'î hükümler ve teknik meseleler ancak üzerinde yoğunlaşmakla bir çözüme kavuşturulabilir. Bu gibi konuların kıvrak zekâyı ilişkisi yoktur. Dahası bu gibi konularda kıvrak zekâyı kullanmak doğru değildir. Fakat beklenmedik olaylar, sürpriz durumlar, art niyetle sorulan sorular ve bütün anî durumlar kıvrak zekâyı gerektirir. Bu gibi hallerde düşünme üzerinde yoğunlaşmak doğru değildir. Hatta düşünceden ne kadar uzaklaşırsa o kadar iyi olur. Böyle durumlarda, düşünme yoğunluğu söz konusu olduğunda olaylar daha da anlaşılabilir hale gelip insanları fırsatlardan uzaklaştırabilir; hatta düşünülen şeyin hakikatini ortaya çıkarıp ona zarar verebilir. Bu da demektir ki, yaşamımızda salt düşünmenin kaçınılmaz olduğu durumlar olduğu gibi, hızlı düşünmeyi gerekli kılan durumlar da vardır. Hayat mücadelesinde durum, neyi gerektiriyorsa o şekilde mücadele vermek gereklidir. Nasıl belagatlı üslûpta söz, gerektiği şekilde kullanılıyorsa; aynı şekilde hareketler ve davranışlar da olaylar karşısında takınılan tutumla uygun olmalıdır. Durum, salt düşünmeyi gerektiriyorsa, derin düşünme metodunu izlemek gerekir. Nasıl ki düşünme, bütün çeşitleriyle hayat sınavının vazgeçilmez koşulu ise, kıvrak zekâ da öyledir.

Biz burada düşünmeyi eleştirmiyoruz. Düşünmenin, hayatımızda ne kadar önemli olduğunun farkındayız. Biz, mekanik düşünmenin yanısıra, kıvrak zekânın, hayatımızda pratiğinin olmamasını eleştiriyoruz.

Şüphesiz düşünme, yaşamımızın zorunlu unsurlarından biridir. Şayet "insan konuşan bir hayvandır." deniliyorsa bu, "insan düşünen bir canlıdır" anlamına da gelir. İnsanları, diğer varlıklardan ayıran özellik düşünmesidir. Akıl da öz anlamıyla, düşünmeyi ifade eder. Beyni olsa da hayvan, düşünemez. Zira hayvanlarda akıl yoktur. Beyin, tek başına düşünme işlevini yerine getiremez. düşünme için başka fonksiyonların da olması gerekir. Bu yüzden düşünme, insanın insan olmasının bir özelliğidir. Düşüncesi ve akıllı olmayan bir insan düşünülemez. Bu yüzden düşünmeye karşı olmak akıl kârı değildir. Biz, düşünmeye değil yavaş düşünmeye, yani hızlı düşünmemeye karşıyız. Çünkü kıvrak zekâ, hayat sınavında başarılı olmanın vazgeçilmez koşuludur.

Kıvrak zekâ konusunda üç noktayı göz ardı etmemek gerekir;

1- Hızlı düşünmenin tanımı.

2- Pratiğe geçirilmesi bakımından ne kadar gerçekçi olduğudur. Gerçi kıvrak zekânın tanımı, onun gerçekte ne kadar pratiğe geçirileceği hakkında bir fikir verebilir; fakat bu tanım, kıvrak zekâyı bizzat ifade etmez. Örneğin, karşın'zda tavrınızı belirlemenizi gerektiren bir sürprizle karşılaştığınızda, burada kıvrak zekâ söz konusu olmakla birlikte bu olgu, kıvrak zekânın bizzat kendisi değildir. Zira bu olguyla ilgili kıvrak zekâ; olgu hakkındaki belli işlemleri uygulamaya geçirmenizi sağlayacak veya sağlamanızı gerektirecek son derece seri bir karara varmanızdır. Söz konusu sürpriz olgu, hiç beklemediğiniz bir soruyla karşılaşmanız şeklinde olabileceği gibi, hiç beklenmedik bir yerde bir düşmanınızın belirmesi veya aklınıza gelmedik bir sorunun ortaya çıkması şeklinde de tezahür edebilir. Bu gibi olgular, kıvrak zekânın kullanım alanına girer ama bunlar, kıvrak zekânın bizzat kendisini ifade etmezler.

3- Kıvrak zekânın vuku bulduğu olgu ile kıvrak zekânın bizzat kendisinin hayattan alınan örnekleri ve modelleri. Kıvrak zekâdan doğan uygulamalar yararlı olmalarına karşın, bu tür uygulamalar kıvrak zekânın gerek koşulu da değildirler. Zira uygulamalar bir tek olayda hatta bir kereye mahsus kıvrak zekâda bile farklılık gösterebilirler.

Kıvrak zekâ ile düşünme arasındaki farkı anlamış olmamız, insanların kıvrak zekâyı sahip olmalarının nasıl sağlanacağı sorusunu gündeme getirecektir. Başka bir deyişle, özellikle kıvrak zekâyı sahip olmayan insanlar bu konuda nasıl eğitilebilirler sorusunu gündeme getirecektir.

Bu soruya verilecek cevap, insanı iki türe ayırmaktan geçer:

1- Akademisyenler ve taklitçi olmayan politikacılar gibi meslekleri icabı düşünen insanlar,

2- Taklitçi politikacıları da bünyesine alan eğitimli eğitimsiz halk kesimleri.

İşte bir milleti oluşturan unsurlar, bu iki gruptan meydana gelir. Zira milleti oluşturan unsurların temel işlevi ya düşünceyle ya da maddî işlerle uğraşmaktır. İnsanlar bu iki gruptan birine girerler. Her biri diğerinden farklı özelliklere sahip olduğuna göre, kıvrak zekâyı oluşturma ve eğitim metotları da her biri için farklı farklıdır. Zira düşünmeye alışık kişi ile ona yabancı kişi bir değildir. Dolayısıyla bunlardan her birine götürülecek hizmet de aynı değildir. Taklitçi politikacıların da içinde buldukları insanların kıvrak zekâ sahibi olmalarını sağlamak, asıl mesleği düşünmek olan akademisyenlere nazaran daha kolaydır. Zira asıl meslekleri düşünmek olmayan insanlara yapılacak tek işlem, onları, yaşamlarının doğal bir parçası haline gelen kıvrak zekâyı alıştırmaktır. Çünkü insan zaten fitrat olarak düşünme yetisine sahiptir. Başka bir deyişle insan, konuşan, yani düşünen bir canlıdır. Örneğin, marangozlara, demircilere, işçilere, zanaat sahiplerine, çiftçilere ve avam tabakaya kıvrak zekâyı kazandırmak için önce işleri ve meslekleriyle ilgili sorulardan başlayıp giderek daha çetrefil sorular yöneltmek gerekir. Böyle bir işlem, bu kişilerde kıvrak zekâyı doğal alışkanlık haline getirecektir. Söz gelimi, "anîden işinizle ilgili bir sorunla karşılaşırsanız bu sorunu nasıl halledersiniz?" şeklinde bir soru sorulabilir. Eğer kişi, bir çok kez bu soruya doğru cevap vermişse bu cevap daha kompleks sorulara geçişi kolaylaştırır. Eğer doğru veya yanlış bir tek cevap verip bu cevabı tekrarlamıyorsa, doğru cevabı tekrarlamak veya yanlış verdiği bir cevabı düzeltmek üzere, doğru cevabı bulana, tekrar aynı hataya düşmesini önleyene dek bu işlemi sürdürmek gerekir. Uygun düzeye gelene kadar tekrarlama işlemine devam ettikten sonra daha kompleks konulara geçilir. Kişiye kıvrak zekâyı kazandırmanın en kolay yolu budur. Örneğin, şöyle bir soru da sorulabilir; "Anîden bir problemle karşılaşırsanız ne yaparsınız?" Muhatap kişinin bu soruya sözlü olarak cevap vermesi gerekmez. Yazılı olarak da düşüncelerini ifade edebilir. Önemli olan düşünceler ortaya atılırken eğitimin kitlesel olması ve salt bireye yönelik olmamasıdır. Zira kitlesel eğitime veya insanlar için fikir üretmeye yönelik her hareket, insanlarda ilgi uyandırır. Bu misyon, neşriyat, kitap, mektup, broşür gibi yazılı araçlarla yerine getirilebileceği gibi sohbet, hitabet, diyalog, vaaz biçimlerinde sözlü de olabilir. Zira hem yazılı hem de sözlü eylemde ana hedef, insanlara fikir aktarımında bulunmak ve kitlesel eğitimidir. Yeter ki, yazının veya sözün içeriği bir düşünceden oluşsun ve misyon, bu düşünce temelinde yerine getirilmiş olsun. Kuşkusuz bu fikrin, soru soran taraf ile insanlar arasında tartışma konusu olmaması; aksine her iki tarafça doğru olduğu kabul edilen bir fikir olması kaçınılmazdır. Bir başka anlatımla salt düşünceden çok, mefhum olması gerekir. Zira amaç, insanları düşünce ile ikna etmek değil; insanların davranışlarını tanımak ve nasıl çözümler getirdiklerini öğrenmektir. Çünkü çözüm, bu iki metodu öğrenmekten geçer.

Kişinin davranışlarını tanımak; böylece kişinin fikirlerinin doğru mu, yanlış mı olduğunu ortaya çıkarmak, verdiği cevapları tekrarlamak, düşünceleri üzerinde yoğunlaşmak, düşüncelerini tekrar ifade etmesinde kendisine yardımcı olmak, sonunda daha kompleks konulara geçiş yapma imkânı doğurur. Sıradan insanları kıvrak zekâ konusunda eğitmek için onları, kıvrak zekâyı alıştırtıp melekelerine yerleştirmek yeterlidir. Bu işlem sürdürüldüğü takdirde sıradan insanlar, kıvrak zekâyı sahip olabilirler. Böyle insanlara kapalı sorular sormak yerine, anlayabilecekleri açık ve net sorular sormak daha iyi olur. Sözgelimi, "Bir sorunla karşılaşırsanız bu sorunu nasıl çözersiniz?" veya bir çiftçiye, "Eğer yağmur yağmıyorsa ve gücün, yapay bulutlar oluşturmaya yetmiyorsa, ektiğin ürünler için ne yaparsın?" şeklinde sorular sorulabilir. Eğer çiftçi, bu soruya hızlı bir şekilde cevap veriyorsa, bu kişide kıvrak zekâ yetisi vardır anlamına gelir. Eğer cevap veremiyorsa veya yavaş cevap veriyorsa ya da düşündükten sonra cevaplıyorsa, bu kişide kıvrak zekâ yetisi yoktur.

Sıradan insanlara bu gibi sorular yöneltilebilir. Çünkü bu insanlar, bilmedikleri konular hakkında anlayabildikleri kadar fikir yürütürler. Önemli olan, onların verdikleri cevaplar veya verdikleri cevapların belli bir sıraya göre dizilişidir. O halde sıradan insanları, kıvrak zekâyı alıştırtmak zor değildir.

Fakat bu düşünce şeklini, akademisyenlere ve ideolojik düşünen politikacılara kazandırmak zordur. Başka bir deyişle, meslekleri maddî işler değil de düşünce ve bilim olan kişiler, kıvrak zekâyı zor adapte edilirler. Dolayısıyla bu kişilerde kıvrak zekâ melekelerini geliştirmek için, onlarla daha çok ilgilenmek gerekir. Kıvrak zekâ yetisi, bu insanların bir kısmında olsa bile, hepsinde mevcut değildir. Bu nedenle bu grubun durumuyla yakından ilgilenmek gerekir.

İlk bakışta insanın karşılaştığı tehlikelerin, riskli durumların kıvrak zekâyı doğurduğu düşünülebilir. Zira insan hayatı, kıvrak zekâ ile hareket etmesini sağlayacak sürprizlerle, anlık gelişmelerle doludur. Aynı şekilde alıştırma, egzersiz ve meleke kazanmakla kıvrak zekânın elde edilebileceği sanılabilir. Gerçekten riskli durum ile meleke kazanmanın da kıvrak zekâyı katkısı vardır. Fakat bu iki unsur veya bunlardan herhangi biri tek başına, bu işlevi yerine getirmek için yeterli değildir. Bunlar tek başına; ne doktor, mühendis, öğretmen gibi fikrî işlerle uğraşan kişilere, ne de marangoz, demirci, işçi gibi maddî işlerde çalışan insanlara kıvrak zekâyı sağlayamaz. Zira insanların risk ortamında yaşaması, egzersiz yapma ve adapte olma gibi unsurlar, insanların kıvrak zekâ çerçevesinde düşünmesine yardımcı olabilirler. Fakat tek başlarına, kişinin kıvrak zekâyı sahip olmasını sağlayamazlar.

Maddî işlerle meşgul kişilere -ki onlar halkın ezici çoğunluğunu oluştururlar- hızlı düşünme yetisini kazandırmak, daha önce söylediğimiz gibi, ancak kitlesel eğitimle mümkün olabilir. Bu kişilerin, kıvrak düşünmelerini sağlayacak fikirlerin üretilmesi gerekir. Örneğin; yaptığı işle ilgili veya bir sürprizle karşılaştığında ne yapması gerektiği ile ilgili sorular sorulabilir. Öğretmen ve ideolojik düşünen siyasetçiler gibi düşünmeyle iç içe yaşayan kişilere, bu yeteneği vermek için ise yapılacak şey onları, kıvrak zekâyı teşvik etmektir. Çünkü kıvrak zekâ, felsefî anlamda derinlik isteyen bir yeti olmasına karşılık, aynı zamanda mekanik felsefenin alanına giren mekanik bir konudur. Bu özelliğinden dolayı kavramsal olarak fazla kurcalamadan, olduğu gibi yaşama geçirmek gerekir. Başka bir deyişle düşünmeyle uğraşan kişilere, kıvrak zekâyı sahip olmaları gerektiği empoze edilmelidir. Hiç ayrıntıya girmeden; onlara çeşitli sorular sormadan; hatta kıvrak zekânın ne anlama geldiği açıklanmadan sadece teşvik yardımıyla bu kişiler, kıvrak zekâyı alıştırılabilirler. Çünkü bahsettiğimiz kişiler, sürekli fikirle ve ilimle meşgul olduklarından, karşılaştıkları her problemin çözümünde yine düşünmeye başvururlar ve zamanla bu, onlarda bir meleke haline gelir. Bu yüzden bu kişiler, yavaş düşünme hastalığına müptela olurlar. Oysa sık sık kendilerine, kıvrak zekâyı sahip olmaları gerektiği telkin edilirse, kıvrak zekâ melesini kazanırlar. Sözüün kısası; bu gruba giren kişileri kıvrak zekâyı teşvik etmek; onlara sık sık bunu hatırlatmak yeterlidir. Bu insanların zaten düşünceyle iç içe oldukları unutulmamalıdır.

Zaten düşünme, bu kişilerin günlük işleri olduğundan zamanla, onların rutin alışkanlıkları haline gelmiştir. Bu nedenle düşünmeyle iç içe olan kişilerin, kendilerine sorulan sorular veya bilgi istenen konular hakkında sık sık: "Bu konu, iyice araştırma gerektiren bir konudur" şeklindeki sözlerine tanık oluruz. Mesele, araştırmayı gerektirsin gerektirmesin cevap hazırdır; "Araştırma gerektiren bir konu." İşte bu kişileri, kıvrak zekâyı adapte etmek ve araştırmayı gerektiren konularla araştırmayı gerektirmeyen konuları birbirinden ayırt etmesini sağlamak için, sürekli 'kıvrak zekâ ile hareket etmeleri gerektiği' telkin edilmelidir. Bu şekilde kişi, düşüncelerini hızlı bir şekilde kategorilere ayırarak, her hangi bir şey hakkında hızlı bir karara varabilir. O zaman, "A! Demek kıvrak zekâ buymuş" diye düşünür ve konunun hiç de araştırmayı gerektirmeyen bir konu olduğunu anlar. Herhangi bir engelle karşılaştığında ise, konunun araştırma gerektiren türden olduğunu ve kıvrak zekâyı çözülecek bir mesele olmadığını algılar.

ZEKÂ VE HIZLI DÜŞÜNME

İnsanların çoğu veya başka bir ifadeyle % 90' dan fazlası zekidir. İnsanların içinde az sayıda dâhi olduğu gibi, yine az sayıda aptal vardır. Bu azınlık hakkında verilecek her hangi bir hüküm yoktur. Bu nedenle biz, insanların geneli, yani %90'ı hakkında konuşuyoruz. Dâhilere söyleyecek sözümüz yoktur. Çünkü kıvrak zekâ, dâhi olmanın prensiplerinden biridir. Kıvrak zekâ yetisi, yaratılıştan bu kişilerde zaten mevcuttur. Aptallara gelince onları tedavi etmek, abesle işigal etmekle eşitir. Eskiler "devasız dert" diyorlar ya, işte o türden. Bu yüzden burada onları kastetmiyoruz. Biz ne kadar çaba gösterirsek gösterelim onlar, aptal kalmaya devam edeceklerdir. İster marangoz, demirci gibi maddî işlerde çalışanlardan olsun; ister öğretmen, siyasetçi gibi düşünmeyle ilgili insanlardan olsun aptal grubuna giren kişilere, kıvrak zekâ yolunda verilen çabaların yararı yoktur. Zira bu kişilerin icra ettikleri meslekler, onların entellektüel kişiliklerine bir şey kazandırmaz. Sorun, onların yaratılışlarıyla ilgilidir. Bizim öne sürdüğümüz çözümler, insanların geneline yöneliktir.

Zekâ da tıpkı kıvrak zekâ gibi bir tanıma gereksinim duymakla birlikte, aynı zamanda mekanik türün kapsamına da girebilir. Zekânın tanımını yapmak yararlı olmasına rağmen onu, mekanik olarak kabul etmek en iyi metottur. Bu nedenle zekâyı tanıyıp onu, mekanik bir varlık olarak kabul edersek; bu kelimenin mahiyetini anlamak için kelimeyi seslendirmemiz yeter. Zaten insanların çoğu, sadece "zekâ" sözcüğünün mahiyetini algılayarak insanlarla sosyal ilişkilere girerek zeki ile zeki olmayanı, dâhi ile dâhi olmayanı birbirinden ayırt edebiliyorlar.

Zekâ, çabucak sezme ve çabucak bağlantı kurma yetisidir. Bunun dışında yapılan diğer tanımlar, gereksiz ayrıntılara girmektir. Akıl, duyular aracılığıyla dış dünyayı beyne taşımak ve beyin sahip olduğu ön bilgiler yardımıyla da nakledilen realiteleri (dış dünyayı) yorumlamaktır. Aklın bu tanımı, zekânın da tanımını açıklamaktadır. Algının sür'atli olması, dış dünyanın beyne taşınmasının sür'atli olması demektir. Beyindeki ön bilgiler ise, beyinle dış dünya arasındaki bağlantıyı kurma işlevi görmektedir. O halde zekâ; sür'atli algılama, süratli bağlantı kurma yetisidir dersek yanlış söylemiş olmayız. Zekâ, akıl veya düşünmenin bir türüdür. Akıl ve düşünme için geçerli olan her şey, zekâ için de geçerlidir. Eğer dikkat edilirse zekânın da algılama ve bağlantı kurma esası üzerine kurulu olduğu anlaşılır. Algılayıp bağlantı kurma hızı zekâyı, yani "seçkin aklı" veya "seçkin düşünceyi" temsil eder.

Bu bağlamda zekâ, kıvrak zekâyla eşittir. Aptallar burada bahis konusu olmadıklarından -çünkü onları tedavi etmek son derece zor veya imkânsızdır- dâhi kişiler de zaten yaratılış olarak hızlı düşünmeye sahip olduklarından, geriye insanların geneli kalıyor. İşte bu insanların geneli, kıvrak zekâ için gerekli zekâyâ sahiptirler fakat, bunu sağlamak için eğitilmeleri gerekmektedir. Onların kıvrak zekâyâ sahip olmalarını sağlamak demek, hızlı algılamalarını ve hızlı bir şekilde bağlantı kurmalarını sağlamak, yani zekâlarını eğitimden geçirmek demektir. Bu bağlamda zekâ ile kıvrak zekâ, birbirinden ayrılmayan ikiz kardeşler gibidirler. Zira kıvrak düşünebilmek için, zekânın da var olması şarttır. Eğer zekâ yoksa, kıvrak zekâ da yoktur.

Maddî işlerde çalışanlar ile düşünmeyle ilgili işlerde çalışanlar, zekâ bakımından aynı olduklarına göre bu gruba giren tüm şahıslar, genel insan kategorisine girmektedirler. Bu yüzden kişinin, yaptığı işle bağlantılı olmasına; hatta ona yarar sağlamasına ve kıvrak zekâyâ ne denli hazırlıklı olduğunu göstermesine rağmen zekâ, kişinin yaptığı işle doğrudan ilgili değildir. Kendilerinden kıvrak zekâ ile hareket etmeleri talep edilen kişilerle, çeşitli sorular vasıtasıyla kıvrak zekâyâ alıştırılan kişiler, aslında aynı zekâyâ sahip kişilerdir. Bu kişiler, zekâlarını ya düşünceyle paralel olarak geliştirirler ya da zekâsını zorunlu olarak kullanana dek kişiyi, zekâ testlerine tabi kılmakla hedefe ulaşırlar. Bu yüzden kişiyi zekâ testine tabi kılan şahıs da zekâsını kullanmış olur. Zira bu kişi, zekâyla ilgili soruların türünü seçerken, burada zekâ devreye girer. Gerçekte her iki durumda da (yani düşünmeyle ilgili ve maddî işlerde çalışan) kişi, zekâsını kendisi kullanma yoluna gider. Her iki durumda kişi, zekâsını kendisi kullanmakla birlikte; bir gösterge veya etki olmaksızın veya tam tersi bir şekilde yani bir gösterge ve etki yardımıyla gerçekleştirir. İşte ikisi arasındaki fark, burada ortaya çıkıyor. O halde kıvrak zekâ, zekâ; zekâ da kıvrak zekâ demektir.

Burada zekâyla kıvrak zekâ arasında tam bir bağ olduğu ortaya çıkar. Bir yerde kıvrak zekâ varsa, orada zekâ da vardır. O halde kıvrak zekâ ile zekâ, ayrı ayrı kavramlar olsalar da öz olarak aynı şeyi ifade ederler. Fakat kıvrak zekâda, zekânın kullanılması esastır. Kişi, ister kendilerine kıvrak zekâ aşılması gereken maddî işlerde çalışan biri olsun; ister kıvrak zekâ aşılması gerekmeyen fakat, kendisinde zaten var olan düşünmeye hız kazandırılması gereken fikirle, iç içe olan işlerde çalışan bir birey olsun her iki durumda da esas olan, zekânın kullanılmasıdır.

Ancak burada, şu sorular gündeme gelmektedir. Peki ama, zekâ nasıl kullanılabilir? Kişiler nasıl zekâlarını kullanmış olurlar?

Bu soruları cevaplamaya geçmeden önce "Zekâ nasıl kullanılabilir?" sorusundan başlayalım. Zekâ, hızlı algılama ve hızlı bağlantı kurma yetisi olduğuna göre algılama yetisi de ancak, maddî (materyal) veya düşünsel bir dış etkenden doğabilir. Görüldüğü gibi algı, zekânın kullanım evrelerinin ilk basamağını oluşturmaktadır. Algının hızlı bir şekilde gerçekleşmesi ise algılanılan şeyin uyarıcı olma (duyarlılık) derecesine bağlıdır. Algıya karşı duyarlı olmak (tetikte olmak), insan için zorunlu bir reflekstir. Buradaki duyarlılıktan kasıt, kişinin bakışını, hissettiği dış etkene yöneltmesidir. Sözelimi, caddede seyreden bir arabanın içindesiniz. O sırada caddede akmakta olan bir sıvıyı gördüğünüzü varsayalım. Eğer akan bu maddenin benzin olduğunu ve en azından yangının çıkmasına sebep

olacağını kafanızdan geçirip idrak ediyorsanız bu, bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunuzu seri bir şekilde düşünüyorsunuz anlamına gelir. Dolayısıyla caddeden kaçmak için gerekli işlemleri yapmaya koyulursunuz. Eğer kıvrak zekâyâ sahip biriyseniz, kurtulmak için anında girişimde bulunur, vakit kaybetmeksizin, son derece seri bir şekilde caddeden uzaklaşırsınız. Fakat bu maddenin benzin olduğunu fark etmemişseniz, söz konusu maddenin yanıcı bir madde olduğu da aklınıza gelmez. Caddede seyretmeye devam eder; benzin yandığında ise kendinizi alevlerin içinde bulursunuz. Çünkü siz, kıvrak düşünmediniz, yani akmakta olan maddenin benzin olduğunu ve yanıcı bir özelliğe sahip olduğunu fark edemediniz. Bu durumda siz de yanarsınız; arabanız da yanar. Kıvrak zekâ ile hareket etmediğiniz için kendinizi ve arabanızı kurtaramazsınız. Bu ise sizin kıvrak düşünememenizin sonucudur.

Kıvrak algılama, dikkat etmekten doğar. Bir şeye dikkat ettikten sonra onu hızlı algılamak, kişinin zekâsını kullanmaya başlamasını sağlar. Olaylar arasında hızlı bağlantı kurmak ise, anılan örnekte de olduğu gibi benzinin, en azından yanıcı bir madde olmasıyla ilgili ön bilgilerin kullanılmasından ileri gelir. Caddede akan maddenin benzin olduğu, çer çöp veya su olmadığıyla ilgili sahip olduğunuz bu ön bilgiler sizi, bu bilgileri kullanmaya iten ve olayla bağlantı kurmanızı sağlayan bilgilerdir. Dikkat etmekten doğan algılama hızı, olaylar arasında bağlantı kurmanın; daha sonra bu bağlantıyı hızlandırmanın nedenidir. Yangın çıkma tehlikesinin, hızlı bağlantı kurmayı sağladığı düşünülebilir. Ancak tehlike, hızlı bağlantı kurmaya değil; alınması gereken işlemlere, önlemlere ön ayak olan bir faktördür. Anılan örnekte hızlı bağlantı kurma olgusu, akan maddenin benzin olduğunu kavramaktan ortaya çıkmıştır. Benzinin yanıcı bir madde olduğunu kavramanız, önceden bildiğiniz bir bilgidir. İşte bu bilgiyle seri bir şekilde bağlantı kurulmuştur. Zaten karşılaşmış olduğunuz dış etken sizi, hızlı bir şekilde bağlantı kurmaya itmiştir. İşte bağlantı kurma hızı, bu şekilde gerçekleşmiştir. Caddede olup biteni kavramanın sonucu olarak, hızlı bir şekilde algılama ve hemen ardından bağlantı kurma yetisini, bu biçimde elde edebilirsiniz. Zekânın kullanılması da bundan ibârettir. O halde zekânın kullanılması; algılanan veya algılanmakta olan realiteye karşı uyanık olmak ve hemen ardından bu dış faktörle ilgili sahip olduğunuz ön bilgilerle bağlantı kurmak, dolayısıyla çabuk kavrama yetisine sahip olmaktır. Zaten bu çabuk kavrama yetisi, zekânın kullanılmasından doğmuştur. Bu nedenle, "kıvrak zekâ; zekânın kullanılması veya zekânın kullanılmasından doğan bir üründür" şeklinde bir tanımlamaya gidilmektedir. Sözün özü, kıvrak zekâda zekânın kullanılması esastır.

"Hızlı düşünmeyi sağlamak amacıyla, zekâyı kullanmak gerektiği için insanlar, zekâlarını kullanma konusunda teşvik edilmelidirler" şeklinde bir düşünce ileri sürülebilir. Bu teze cevap olarak diyebiliriz ki; zekânın kullanılması, o kadar kolay olmamasına rağmen, hem temel hem de sonuçtur. Öyleyse kıvrak zekâyı sağlamak için, bir göstergenin ve faktörün var olması gerekir. Ayrıca bunun dışında bu kavramın, felsefi ve zihinsel yönünü düşünmeden onun, mekanik bir kavram olduğunu kabul ederek, sadece tanımak için söz konusu ismi vermek, kıvrak zekânın sağlanması için yeterlidir. Bu ise, kıvrak zekâyı oluşturmaya yönelik en etkili metottur. Zekâ, tahlil ve derin düşünme metodundan ibaret olmasıyla birlikte, kullanılması oldukça zordur. Zekâyı temel olarak ele alıp nedenlerini sıralamaktansa, onu kendi haline bırakmak; doğal olarak oluşmasını sağlamak en iyi yoldur. Kıvrak zekâyı meydana getirmek için, bu yolu izlemek şarttır. Eğer kıvrak zekâ eksenindeyse zekâ, hızlı düşünme eylemini gerçekleştirebilir. Fakat hızlı düşünmenin dışında bir eksende seyrediyorsak, bu eylemi gerçekleştiremeyebiliriz de. Her iki durumda da zekânın kullanılması söz konusudur. Bu nedenle zekâ, her halükarda kullanılır. Ancak kıvrak zekâ için, kıvrak zekâ ekseninde seyretmemiz gerekir. O halde zekânın kullanılması, amaç değil araçtır. Zekâyı amaç olmaktan soyutlamak için de onu, son derece doğal bir şekilde kullanma yoluna gitmek gerekir.

Zekânın kullanılması, özellikle kıvrak zekâda çok önemlidir. Fakat zekânın, kıvrak zekâ aracı olarak kullanımı son derece doğal ve kendiliğinden olmalıdır.

Çünkü zekâyı bir amaç olarak kullanmak, kıvrak zekâyâ yaklaşmayı sağlamak yerine kişiyi, ondan uzaklaştırır. Kıvrak zekâyı ortaya çıkarmak yerine, onu yok ederek tam tersi bir etki meydana getirir. Bu nedenlerdir ki kıvrak zekâ, direkt olarak zekânın kullanılmasından oluşmaz. Zekânın kullanılması, bir anlamda kıvrak zekâ anlamına geliyorsa da kıvrak zekâ, aslında birtakım gösterge ve etkilerden veya bu kavramın mekanik olarak kullanılmasından doğmaktadır.

Öte yandan kıvrak zekâyı, sadece zeki insanların elde edebileceklerini veya elde etmek için çaba göstereceklerini söylemiştik. Burada zeki insanlardan kasıt; ne dâhiler ne de geri zekâlı insanlardır.

Kastedilen, normal zekâyâ sahip kişilerdir. Bu anlamda ümmetin %90 oranındaki çoğunluğunu, zeki insanlar oluşturmaktadır. İşte yaptıkları işler farklı farklı olsa da kıvrak zekâ yetisine sahip olması gerekenler, bu çoğunluğa girenlerdir. Hayat mücadelesi vermek için bu bir zorunluluktur. Zira hayat, sürprizlerle doludur. Bir öğretmeni ele alalım. Onun görevi, öğrencinin belli bilgilere ulaşmasını sağlamaktır. Onun bu misyonu, salt düşünmeyle ilgilidir. Bu yüzden ders esnasında, birtakım sürprizlerle karşı karşıya kalabilir. Bilmediği veya farklı bir biçimde bildiği konularla karşılaşılabilir. Öğretmen, böyle bir durumla karşı karşıya kaldığında nasıl bir yol izleyecek? Kendini düşünmeye, araştırmaya verirse iş, daha da içinden çıkılmaz bir hale gelebilir. Ya da apaçık bildiği bilgilerin, kapalı bir görüntü vermesine neden olabilir. Bunun ötesinde öğrencileri tarafından sorulan sürpriz sorularla karşılaşılabilir. Zeki bildiği öğrencinin aptal; aptal bildiği öğrencinin de zeki olduğu ortaya çıkabilir. Bir öğrencinin, bildiği halde sorduğu kasıtlı sorularına muhatap olabilir. Aynı şekilde öğrencilerin, maddî sürprizlerle karşılaşmalarına tanık olabilir. Örneğin, bir öğrenci bayılabilir veya sınıftan çıkıp bir daha dönmeyebilir. İşte öğretmen, bu ve benzeri sürprizlerle karşılaştığında, eğer kıvrak zekâ yetisine sahip ise istediği veya olması gereken sonuca götüren önlemleri alabilir. Aksi takdirde ya çıkmaza girer ya da gerçekleşmesini istemediği veya olmaması gereken ters sonuçlara neden olacak şekilde girişimlerde bulunabilir. Bu yüzden öğretmenlerin, kıvrak zekâ yetisine sahip olmaları şarttır. Çünkü kendilerinden veya bir dış faktörden doğacak olası sürprizlere karşı, düşünülen çözümlerle uyum halinde olacak eylemlere girişmeleri gerekir Aksi takdirde ya bocalarlar ya da zararlı bir sonuca neden olacak eylemlere girişirler. Bu da onları, kritik bir durumla karşı karşıya bırakır. Onlarla birlikte toplum da kaybeder ve yok oluşa mahkum olur.

Öğretmen için söylenenler mühendis, doktor, siyasetçi ve fikirle uğraşanlar için de geçerlidir. Bu kişiler, fikrin bizzat kendisiyle ilgili sürprizlerle karşılaşabilirler. Maddî işlerin düşünmeyle bağlantılı yönlerine ve kullandıkları maddenin kendisiyle ilgili sürprizlere örneğin; öğrenciyle öğretmen, hasta ile doktor, proje ile mühendis ilişkisinden doğan anî sorunlara tanık olabilirler. Bu durumda kıvrak zekâ, vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde işçiler, iş adamları, çiftçiler ve sanat erbabı da birtakım sürprizlerle karşılaşabilirler -ki bu kişilerin, işleri ile ilgili olsun ya da olmasın günlük hayatlarında anî sorunlarla karşılaştıkları, şüphe götürmez bir gerçektir.- Bu durumda sürprizlere karşı bir işlemin yapılması kaçınılmazdır. Bu işlemin yararlı mı yoksa zararlı mı olduğu veya yerinde ve zamanında yapılıp yapılmadığı, onun gerçekliğine bağlıdır. Zira söz konusu işlemle bu işlemin gerçeğe yakınlığı, farklı farklı şeylerdir. Kişilerin kıvrak zekâyâ sahip olup olmadıklarına paralel olarak işlemi, pratiğe geçirme biçimi de farklılık arz eder. İşlemin doğru ve sağlıklı bir biçimde pratiğe geçirilmesi için -ister maddî ister düşünsel işlemlerle uğraşsın- her insana, kıvrak zekâ yetisini verme mecburiyeti vardır. Planlanan hedefe, yani sonuca ancak bu yolla varılabilir. İnsanların çoğunun zeki olduğunu söylememize rağmen, sahip oldukları zekânın güçlülükzayıflık derecesine paralel olarak, kıvrak düşünceleri de farklıdır. Dahası, insanlara kıvrak düşünme melekesini vermek, onların zekâ derecelerine göre değişir. O halde kıvrak düşünme veya kıvrak düşünme melekesini kazandırma işlemi; insan zekâsına bağlıdır. Başka bir ifadeyle zekânın var olması, kıvrak düşünmeyi sağlamanın gerçek koşuludur.

Zekâ, hayatın temelini teşkil etmesinin yanında; bir işlemin pratiğe geçirilmesi için de gereklidir. İşlem kararının, kıvrak zekâ veya zekânın kullanılması suretiyle sağlandığı doğrudur, fakat hem kıvrak zekâ hem de zekânın kullanılması, zekânın varlığına bağlıdır. Çünkü karar verilen işlem, kıvrak zekâ veya zekâ kullanımının sonucu olarak ortaya çıktığı için zekâ, önemli bir yer teşkil eder. İşlemi ortaya koymak için zekâyâ (yani fitrî zekâyâ) ihtiyaç vardır. Benzin örneğine dönelim. Şoför, caddede akmakta olan sıvının benzin olduğunu fark eder etmez ve ön bilgileriyle bağlantı kurarak benzinin yanıcı bir madde olduğunu aklından geçirir geçirmez, hemen yolu terk etme işlemi pratiğe geçirmiştir. Ancak onun yolu terk etme işlemi, bir tehlikeyi sezme veya kıvrak zekâdan doğduğu gibi, aynı zamanda bir problemin habercisi de olabilirdi. Çıkışı engelleyen veya zorlaştıran unsurlar söz konusu olduğundan, bu zorluğu aşmak için şoförün, zekâyâ ihtiyacı vardır.

Demek ki bir işleme girerken, doğuştan gelen doğal zekânın olması şarttır. Zekâ, insan hayatında her şeydir dersek; yüzde yüz doğru söylemiş oluruz. Zekâ, kıvrak zekâ için şart olduğu gibi, bir işlemi pratiğe geçirmek için de vazgeçilmez koşuldur. Zekâdan soyutlanarak yapılan bir işlem, insanın karşı karşıya kaldığı problemi kompleks hale getirebildiği kadar, bu probleminden kurtarabilir de. İki alternatiften her biri, zekânın kullanım içeriğinden doğar. Çünkü benzin örneğinde olduğu gibi,

yoldan çabucak uzaklaşarak riskten kurtulma işlemi, zekâ tarafından ortaya konmuştur. Aynı şekilde riski arttıracak bir işlem de pratiğe geçebilirdi, ki bu da zekânın yokluğunu gösterir. Zira akan maddenin benzin olduğunu fark edip ardından benzinin, yanıcı bir madde olduğu gerçeğiyle bağlantı kurduktan sonra, bu riski aşmada kendisine yardım edecek zekâyı kullanmaksızın; "ola ki bir çıkış yolu bulurum" diye risk alanında seyretmeye devam etmesinin, kişiye ne gibi bir yararı olabilir ki? Bu, tehlikenin boyutunu daha da arttırıp kişiyi yok oluşa götürmez mi? Demek ki, gerekli işlemin pratiğe geçirilmesi için, zekânın var olması şarttır. Zira zekâ, kıvrak zekânın ve kıvrak zekâdan doğan işlemin yapılmasında zaruridir.

Risk veya tehlikeyi aşmak için, olumlu-olumsuz bir işlemin seçilmesi gerekir. Fakat bu "seçme"nin kendisi de zekâyâ bağlıdır. Eğer kişi zekiyse yapılması gereken işlemi pratiğe geçirir; değilse riskin daha da büyümesine yol açabilecek bir işleme girer. Bu nedenle zekânın varlığı, insanın kendisini daha fazla riske atacak işlemi değil, tam tersine kendisini kurtaracak işlemi seçmesi için zarurî bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Zekâ, kıvrak düşünme için zorunlu olduğu kadar, bir işleme karar vermek için de zorunludur. Dahası, hayatımızın temel taşı olduğundan zekâ, her şey için vazgeçilmez bir unsurdur.

ZEKÂNIN KULLANILMASI VE HIZLI DÜŞÜNME

Daha önce kıvrak zekânın, zekânın kullanılmasından doğduğunu; algıya veya algılanan şeye "dikkat etme"nin kıvrak zekâ sürecini başlattığını; işleme girişiminin ise bu sürecin meyvesi durumunda olduğunu söylemiştik. Ayrıca "zekâ kullanımı"nın "hızlı algı" ve "hızlı bağlantı kurma"dan geçtiğinden söz etmiştik. Geriye hızlı zekânın veya zekâ kullanımının, nasıl gerçekleştiğinden bahsetmek kalıyor.

Kıvrak zekâ, zekânın kullanılmasından ibâettir. Zekânın sür'ati, doğal olarak gerçekleşmez. Aksine hızlı ve oldukça sıkıntılı bir işlemdir. Hızlı zekâ, hissedilen bir şeye dikkat etmekten doğar. Zira insanların çoğu, zaten zeki olup kıvrak zekâyâ yetecek kadar zekâyâ sahiptir. Bu nedenle zekâyâ ilintili olmasına karşın kıvrak zekâ, zekâyı var edemez. Zira zekâ, her insanda fitrî olarak var olan bir unsurdur.

Zekâ, zihinsel/aklî bir eylem olup bu eylemin tüm fonksiyonlarını bünyesinde barındırmaktadır. Zihinsel eylem ise, şu aşamalardan geçmektedir: Önce dış etkenin beyne sinyal göndermesi veya bu etkenin duyarlar tarafından beyne taşınması, ardından kişinin önceden bildiği bilgilerle algının bir araya gelmesi ve sonunda zihinsel eylemin gerçekleşmesi. İnsan konuşan, yani düşünen bir canlı olduğuna göre her insan, "düşünme eylemi"nde bulunur. Bu, bir insanın zeki olduğu ve bir şeye karar verecek kadar zekâyâ sahip olduğunu gösterir. Zekâ ise, "aklî eylem"den daha öte bir kavramdır. Zira zekâ hızı, algılama ve bağlantı kurma hızıyla ortaya çıkar. Demek ki sür'at varsa, zekâ ancak o zaman vardır. Bu bağlantıyı kurma hızı yoksa, zekâ da yoktur. Sür'atin, hem bağlantı kurmada hem de algılamada gerçekleşmesi gerekir. Kişi, olgu hakkında ön bilgilere sahip olmadan, hızlı bağlantı kurma eylemini gerçekleştiremez. Algı devreye girer girmez bu bilgiler somutlaşır. Salt algılama, tek başına bu bilgileri somutlaştırmak için yeterlidir. Eğer kişide ön bilgiler varsa; olgularla bu bilgiler arasında hızlı bağlantı kurma işlemi, doğal bir şekilde oluşur. Bizzat algılama eylemi, kişideki ön bilgileri seri bir şekilde ortaya çıkardığına göre hızlı bağlantı kurma işlemi, algıdan başka bir etkene ihtiyaç duymaz.

Hızlı algılamak için de "dikkat etmek", daha da önemlisi "seri bir şekilde dikkat etmek" gerekir. Söz, iş, oluş, olgu ve olayı seri bir şekilde fark etmek (yani dikkat etmek), zekâ kullanımının ilk ve temel aşamasıdır. Zekâ kullanımını ve dolayısıyla kıvrak zekâyı sağlayan ilk aşama olduğundan, "dikkat etme" veya "seri bir şekilde dikkat etme" aşaması üzerinde, büyük bir titizlikle durmak gerekir. Çünkü kıvrak zekâ, zekâ kullanımını; zekâ kullanımı ise dikkati veya sür'atli bir şekilde dikkat etme eylemini gerektirir. Demek ki "dikkat etme" veya "seri bir şekilde dikkat etme" eylemi, kıvrak zekâ ile zekâ kullanımının ortak paydasıdır. Başka bir ifadeyle "dikkat", zekânın kullanılması eyleminin ardından, kıvrak zekâ yetisini sağlayan temel faktördür. Öyleyse zekânın kullanılması, dolayısıyla kıvrak zekâ süreci insanda nasıl oluşur? sorusunu cevaplamak için, "dikkat" unsurunu irdelemek gerekir.

"Dikkat", algılanan şeyi araştırmak veya bu şeyle ilgili bilgi sahibi olmak için sürekli performans göstermektir. Bu performans olmadıkça, "dikkat"ten söz edilmez. Yukarıda verdiğimiz örnekte şoför, bir maddenin caddede aktığını görmüştü. Eğer bu maddenin ne olduğu konusunda kafa yormayıp aldırış etmeden gitseydi, "dikkat" unsuruna sahip olmaz; dolayısıyla ne zekânın kullanımı ne de kıvrak zekâ olgusu gerçekleşirdi. Şoförün bu maddeyi tanımak için gösterdiği performans, tüm işlemin temelini oluşturur. Demek ki yapılacak ilk iş, performans göstermektir. Başka bir ifadeyle hissedilen şeyin özünü, mahiyetini anlamak için ciddi, yoğun ve seri bir eyleme girişmektir. Her şey, bu özü anlamaya bağlı olduğundan, bu yolda performans göstermek şarttır.

Kadı Süleyman'ın, bir çocuk üzerinde iki kadının hak iddia etmesi üzerine, son derece kıvrak bir biçimde hangi kadının çocuğun gerçek annesi olduğunu bilmesiyle ilgili kıssa, buna örnek verilebilir. Bu kıssada; iki kadından her biri, çocuğun kendisine ait olduğunu iddia ediyordu. Süleyman, çocuğunu ölüme terk etmektense herhangi bir kişiye verip yaşamasını sağlama cesaretini gösterebilecek annenin, çocuğun gerçek annesi olacağını düşünüyordu. Bunun üzerine Süleyman, çocuğun iki kadın arasında paylaşılmasını, yani öldürülüp ikiye ayrılmasını önerdi. Ancak Süleyman, açıkça öldürülmesini önermeyip -gerçek olmayan annenin yapay davranışlarının önüne geçmek için- kapalı bir şekilde öldürülmesini, yani ikiye ayrılmasını önerdi. Çocuğun öldürülmesi teklifi, gerçek anneyi ortaya çıkaracaktı. Annelerden biri, öneriye karşı çıkarken diğeri kabul etti. Böylece Süleyman, çocuğun ikiye ayrılmasına karşı çıkan kadının, çocuğun gerçek annesi olduğunu; kabul edenin ise yalancı anne olduğunu anladı. Çünkü gerçek anne, çocuğun ikiye ayrılmasının onun ölmesi anlamına geldiğini hemen algılayıp öneriyi reddetmişti. Gerçek annenin öneriyi reddetmesi, yalancı annenin ise kabul etmesi, kadı Süleyman'ın kafasında düşünsel bir algı olarak seri bir şekilde şekillenmiş; algının ortaya çıkmasıyla da önceden bildiği bilgilerle bağlantı kurarak çocuğun, iki parçaya bölünmesini reddeden annenin, gerçek anne olduğunu algılamıştır.

Bu algılayış, kıvrak zekâdan; kıvrak zekâ, zekânın kullanımından; zekânın kullanımı ise "dikkat etme"den doğmuştur. "Dikkat etme" ise algıya ve bu algının hız kazanmasına ön ayak olmuştur ki böylece, doğal olarak önceden bilinen bilgilerle (ön bilgilerle) zihin arasında hızlı bir bağlantı kurma eylemlerinin, aynı anda kullanımından doğmuştur. Bu durum, zekâ kullanımı ve gereken işlemin yapılmasını -yani gerçek annenin kim olduğuna karar verilmesini- beraberinde getirmiştir. İşte Süleyman'ın bu öyküsü de benzin örneği, "nerelisiniz?" sorusundan ne anlaşıldığı ile ilgili örnek ve soyut-somut bir şeyi algılamakla ilgili diğer örnekler gibi, algının gücünü ön plana çıkarmaktadır. Zira algı, ilk eylemdir. Eylemi, dikkat faktörü meydana getirir. "Dikkat"ten algı; ardından "hızlı algılama" doğar. Ardından da peş peşe dizilen anlamlar, zihinde çağrışımlar yaparlar. İşte bu sırada, zekânın kullanımı ve kıvrak zekâ meydana gelir.

Bütün bu eylemlerde temel unsur, "Dikkat etme"dir. Peki "dikkat" nasıl meydana gelir? "Dikkat", kısaca yaşama eylemidir, yani doğal olarak gelişir. "Uyanık olma" olgusunun "dikkat"i doğurduğu ve ona rehberlik yaptığı doğrudur. Ancak "yakaza" gerçekte canlı varlıklara özgü olmasının yanında yaşamanın, dirliğin zorunlu unsurlarından biridir. Eğer adem oğlundan biri olan Zeyd, "uyanıklığa" sahip değilse bu, onun ya tembel ya uykuda ya da ölü olduğu anlamına gelir. Dolayısıyla ondan, "dikkat" etmesi veya zekâsını kullanması beklenemez. Çünkü o, yaşamla nitelendirilmediği sürece aslında yoktur. Yaşam, kişinin "uyanık" olmasını gerektirir. "Uyanık"lığın varlığı ile ancak "dikkat" unsuru var olabilir. Buna karşılık yine de "dikkat"in, "uyanık"lıktan kaynaklandığı söylenemez. Dahası "dikkat" meydana gelirken "uyanık"lığın oluşum süreci henüz yoktur. Çünkü "uyanık olma", yaşamanın zorunlu unsurlarındandır. Fakat "dikkat" olgusu, ancak "uyanık olma" durumunda ortaya çıkar. Nasıl ki "uyanıklık", doğal olarak ortaya çıkıyorsa aynı şekilde "dikkat" unsuru da doğal olarak "uyanık olma" ile, yani hayatın var olmasıyla somut hale gelir. O halde temel unsur, "uyanık olma" değil, "dikkat" unsurudur. Zira "uyanıklık", kendisinde hayat var olduğu sürece, canlı varlıkta mevcudiyetini sürdürür. "Dikkat" ise ancak performansla, yani algılanan şeye özel ilgi göstererek onun özüne, mahiyetine "dikkat" etmekle mümkündür. Başka bir ifadeyle, hissedilen şeye özel bir performans harcayarak onu tanımdır. Yani zekânın kullanılması ve kıvrak zekâ eylemi, nesneyi tanıma işlemi bittikten sonra gerçekleşir. Bu nedenle her şey, bu bilginin ne kadar sağlıklı olup olmadığına bağlıdır. Sağlıklı bir biçimde zekânın kullanılması, kıvrak zekâ, nesne hakkında yargıya varmak ve sonunda bir işleme girişmek, bu bilgiye bağlıdır. Bu bağlamda sağlıklı bilginin önemi, bir

anlamda her şeyi gölgede bırakacak niteliktedir. Zira kurtaran da yok eden de; başarılı k'lan da başarısız kılan da bu bilginin niteliğidir. Sağlıklı bilgiye sahip olmak, konunun can alıcı noktalarından biridir.

Sözgelimi benzin örneğinde akan madde su olduğu halde kişi, bunun benzin olduğu gerekçesiyle kaçma girişiminde bulunursa, belki de daha tehlikeli bir sonuçla karşı karşıya kalabilir. Fakat söz konusu maddenin su olduğunu ve yanıcı özelliği olmadığını fark edip yoluna devam ederse, herhangi bir tehlikeye maruz kalmaz. Burada şoförün, akan maddeyi tanıması ve bu maddenin su değil benzin olduğunu "fark etmesi"; buna "dikkat etmesi" bu kişinin, hissedilen şeyin mahiyetini iyi bildiğini gösterir. Bu bilgiye bağlı olarak "hızlı bağlantı kurma" eylemi ve gereken işlemi yapma girişimi gerçekleşmiştir. Ancak bütün bu aşamalar, hissedilen şeye ne kadar dikkat edildiği ve bu şey hakkında ne kadar sağlıklı bilgiye sahip olunduğuyla ilintilidir. Bu nedenle zekânın kullanılması, herhangi bir şeyi kullanmaya benzemez. Dahası zekâ kullanımı, hem kompleks hem de son derece derin olan bir meseledir. Meselenin karmaşık olması, bir şeyi tanımak için büyük bir performans göstermenin zorunlu oluşundan ileri gelmektedir. Zira nesnelere, birbirine benzerler ve onları ayırt etmek de sanıldığı kadar basit değildir. Üstelik nesnelere tanımak için sür'ate de ihtiyaç vardır.

Zekâ kullanımının, derin bir mesele olmasının nedeni ise "hızlı algılama"dan doğmasından kaynaklanır. Fakat mesele bu kadar basit değildir. Zira "hızlı algılama"yı yakalamak için dikkat etmek; elde edilen bilginin sağlıklı, doğru bir bilgi olup olmadığını tartmak gerekir ki, bu da derin bir meseledir. Sadece hızlı algılamayı kazanmak yetmez; aynı zamanda algılamanın bu hızının "dikkat etme"den mi, "hızlı bağlantı kurma" gibi mekanik bir fonksiyondan mı, yoksa başka bir faktörden mi doğduğunu kavramak gerekir. Fakat zekâ kullanımı, bu kadar basit gerçekleşmez. Bu, çok daha derin ve karışık bir eylemdir. Üstelik son derece zor ve hızlı bir eylem olduğundan, gerçeğe götürmek yerine bazen de yanıltabilecek bir eylemdir. Buna meydan vermemek için zekâ kullanımı eyleminin; sağlıklı ve istikrarlı bir şekilde gerçekleşmesi için, gerekli sağlıklı koşullara sahip olması gerekir.

"Zekânın kullanılması" eylemi de tıpkı "hızlı düşünme" eylemi gibi, anti-kompleks ve üzerinde fazlaca kafa yormayı gerektirmeyen, mekanik bir kavram olarak düşünülebilir. Kavram; karmaşık, derin ve sağlıklı koşullara sahip olmayı gerektirmesi itibarıyla üzerinde kafa yormayı, yoğunlaşmayı zorunlu kılan bir kavram olmasına karşılık, öz itibarıyla kompleks olmayan gayet basit bir kavramdır. Bu nedenle bu kavramı, mekanik bir kavram olarak düşünmeye meyletmek en doğru veya en azından doğruya en yakın yoldur. Öyleyse "zekânın kullanılması" kavramı, tıpkı nesnelere konulan adlar gibi, zekânın kullanılmasından başka bir anlam çağrıştırmamalıdır. Böyle olduğunu düşünmek, bu yolda eyleme girişmek için yeterlidir. Başka bir ifadeyle, "zekânın kullanılması" eylemine bu adı vermek yeterlidir. Zira bu kavramı meydana getiren "zekâ", kişiler tarafından zaten önceden bilinmektedir. "Kullanmak" ise, eylem için performans göstermek anlamındadır.

Bu bağlamda "zekânın kullanılması" kavramını, mekanik bir kavram olarak düşünmek, onu düşünme ve felsefe yoğunluğundan uzak tutmak için en iyi yoldur. Öyleyse "zekânın kullanılması", zekânın kullanılmasından başka bir şeyi çağrıştırmamalıdır.

DOĞAL VE YAPAY KIVRAK ZEKÂ

Kendi kendine oluştuğundan kıvrak zekâda asıl olan, doğal olmasıdır. Zira kıvrak zekâ, sözgelimi tehlike anında veya karşı karşıya kalınan bir riskten kurtulma olayında ortaya çıkar. Ortaya çıkarken de doğal bir şekilde belirir. Çünkü tehlikeden kurtulmak için hızlı bir şekilde, çok hızlı karar vermek gerekir. Kıvrak zekâ, kişinin kritik durumdan kurtulması için geçerli olduğu gibi, hemen hemen her şey için de geçerlidir.

Ancak Batı, İslâm Dünyası'nı kuşatırken Müslümanların, yavaş düşüncelerini ve yavaş karar vermelerini öngören fikirleri de beraberinde getirdi. Batılılar, İslâm Ülkelerini siyâsi olarak ele geçirirken buralarda araştırma, yani yavaş düşünme eylemini pratiğe geçirdiler. Gücsüzün güçlüye özenmesi gayet doğal olduğundan Müslümanlar, Batılıların bu yöntemini taklit ettiler. Bu yüzden temkinli ve şüpheli bir anlayışla ele alınan ilk fikirler, pratiğe geçirilir hale geldi ve böylece yavaş düşünme doğdu. Artık üzerinde enine-boyuna düşünülmesi gerekmeyen mekanik konular dahil her şey, araştırma, inceleme ve düşünme alanına girmiş oldu. Sonunda yavaş düşünme ve yavaş karar alma,

genelde bütün insanlarda; özelde fikirle uğraşan kişilerde meleke haline geldi. Böylece "kıvrak zekâ" yetilerini yitirdiler. Hatta neredeyse aşırı tehlikeli durumlarla karşı karşıya kalma durumları haricinde "kıvrak zekâ", yok olmaya yüz tuttu.

Bu durumda kıvrak zekâyı, dahası zekâ kullanımını ortaya çıkarmak için, yapay eylemlere girişmek gerekiyordu. Daha da önemlisi bu eylemin, yapaylıktan kurtarılıp doğal bir eyleme dönüştürülmesi gerekiyordu. Zira kıvrak zekânın doğal olması gerekir. Onun sürekli yapay kalması doğru olmaz. Zira bu yapay eylem kıvrak zekânın, insanda doğal olarak ve kendiliğinden oluşması için bir geçiş aşamasıdır. O halde "doğal kıvrak zekâ", temel hedeftir ve olması gereken de budur. Yapaylık, "doğal kıvrak zekâ" eylemini oluşturmak ve onu yapaylıktan uzaklaştırmak için bir araçtır. Bu yüzden "doğal kıvrak zekâ" eylemi temel hedef; "yapay kıvrak zekâ" eylemi ise, temel olan "doğal kıvrak zekâ" eylemine ivme kazandıran bir ara araçtır. Zaten "kıvrak zekâ" dendiğinde, "doğal veya kendiliğinden kıvrak zekâ" kavramı kastedilmektedir. Zira kıvrak zekâ, bir şey hakkında kıvrak karar verme mekanizmasıdır. Bu mekanizma ise, ancak yapaylıktan uzak olduğunda kurulabilir. Zira yapaylık, fayda unsurundan ve gereken işlemi yürürlüğe koyma fonksiyonundan yoksundur. Yapaylık, "kıvrak zekâ" ile yavaş düşünme arasında bir konumu, dahası yavaş düşünmeyi kıvrak zekâyı transfer etme konumunu ifade eder. Bu da amaç değil, araç niteliğinde geçici bir konumdur ki son derece doğaldır.

Bu bağlamda, "doğal kıvrak zekâ" temeldir. Ya da en azından böyle olması gerekir. O halde "kıvrak zekâ" derken, "doğal kıvrak zekâ" anlaşılmalıdır. Ancak bölgedeki insanların özellikle Müslümanların, hâlâ yavaş düşünmeye sarılmaları ve kıvrak zekâdan uzak olmaları realitesini göz önünde bulundurarak, önce "yapay kıvrak zekâ"nın meydana getirilmesi yolunda çaba göstermek gerekir. Bu yüzden "yapay kıvrak zekâ"dan söz etmek gerekir. Tabi bu düşünme biçimi, bir amaç olarak değil de bir araç olarak algılanmalıdır.

"Yapay kıvrak zekâ", ancak zekânın kullanılmasıyla ortaya çıkabilir. Ne var ki, zekânın da doğal bir biçimde kullanılması zorunluluğuna rağmen, kültürel ve siyasî emperyalizmin sonucu olarak zekânın kullanılması da yapay bir hal almıştır. Bu nedenle işe, öncelikle zekâyı yapay olarak kullanmaktan ve yine yapay olarak kıvrak zekâyı oluşturmaktan başlamak gerekir. Başka bir ifadeyle, kasıtlı olarak bu yapaylığı oluşturmak; kıvrak zekâyı izlemek gerekmektedir.

Bilinçli bir şekilde, söz konusu yapaylığı oluşturmak gerekir dedik. Peki ama neyin bilincinde olacağız? Bilinçli olarak hangi eyleme girişeceğiz? İşe, zekânın kullanılmasından başladığımızı göre ve bu aşamada "dikkat etme" unsuru, karşımıza çıkan ilk unsur olduğuna göre bilinçli olarak olaylara, olgulara dikkat etmek gerekir. Bilinçli olarak olgulara, olaylara "dikkat etme" öğretimle, egzersizlerle elde edilebilmesine rağmen, kendiliğinden ve doğal olarak elde etmek en iyi yoldur. Bu da, çeşitli fikirleri ortaya atmak ve doğru olduklarına inandıkları takdirde insanlara, bu fikirleri vermekle mümkündür. Başka bir ifadeyle insanlar, bazı mefhumları aldıklarında onlara, bilinçli bir şekilde olaylara ve olgulara "dikkat etme"lerinin gerektiği telkin edilmelidir. Bir olay veya olguyla karşı karşıya kaldıklarında, bu olayları ve olguları kavramak için kendilerini, bilinçli olarak "dikkat etme"ye zorlamaları; yani önce zekâlarını yapay bir biçimde kullanmaları ve bu yolda bir meleke kazanana dek buna devam etmeleri gerekir. Bu şekilde zamanla hızlı düşünmeye sahip olmak mümkündür. Bu nedenle bilinçli bir şekilde olaylara, olgulara "dikkat etmek", ilk dayanak noktasıdır. Fakat bu öğretimle, alıştırmalarla olmaz. Bu, kafalarında birtakım mefhumların oluşması için insanlara, doğrudan veya dolaylı olarak delilleriyle birlikte fikirler aşılamağa mümkündür. Kişinin kafasında bir takım mefhumlar olduğundan kişi, bu mefhumları alıp kullanır ve böyle bir durumda "zekâ kullanımı" da gerçekleşmiş olur. Bu arada kıvrak zekâ yetisi de kazanılmış olur. İlk başta kıvrak zekâ, yapay bir şekilde sağlansa da zamanla ve tekrar suretiyle doğal bir mecra girer. O halde bilinçlilik ve performans gösterme; sadece yapay olarak geliştirilmiş kıvrak zekânın değil, aynı zamanda doğal kıvrak zekânın garantisidir.

Daha önce verilen benzin örneğindeki benzin, aşırı tehlikeyle karşı karşıya kalma veya kendini gizli bir krizin içinde bulma durumundan doğmuş olabileceği gibi, aynı zamanda bilinçli olarak da caddeye dökülmüş olabilir. Benzin olayıyla karşı karşıya kalan bir insan, performansını ve bilinçli "dikkat"ini bu olaya yönelttiği zaman, caddede akan sıvının mahiyeti hakkında enine-boyuna düşünür. Kişi, akan sıvının benzin olduğunu fark etse dahi bu sıvının, kasıtlı olarak mı caddeye döküldüğü yoksa tehlikenin, kendisinden mi doğduğu hususunu, ancak "dikkat" ederek algılayabilir. Şayet kendiliğinden doğan bir tehlikeyse, söylenecek bir şey yoktur. Ama kasıtlı olarak dökülmüşse işte bu, inceleme konusudur. Zira

olaydaki bu kasıtlılık, "dikkat"i; ardından aklın veya zekânın kullanılmasını; daha sonra da kıvrak zekâ eylemini doğuran bir faktördür.

Süleyman Hakîm'in; iki annenin de üzerinde hak iddia ettiği çocuğun, gerçek annesini bulmak amacıyla ikiye bölünmesini önerdiği örnekte ise Süleyman Hakim, iki kadının bu öneri karşısındaki tutumlarını öğrenmek için, bilinçli ve kasıtlı olarak bu öneride bulunmuştu. Başka bir ifadeyle, bölünmenin sonuçlarını önceden kestirerek, böyle bir öneride bulunmuştur. Artık karar, iki kadına bırakılmıştır. Dikkat ve zekânın kullanımı, bölünme önerisi ve iki kadının vereceği karara göre ayarlanmıştır. Sonuçta Süleyman'ın, zekâ kullanımı sayesinde beklediği gerçekleşmiş; çocuğun gerçek annesi öneriyi reddederken, sahte anne kabul etmiştir. İşte Süleyman'ın, zekâ kullanımından beklediği de kabul veya ret cevabıdır. Verilen cevabın sonucu, kıvrak zekâyı doğurmuş; böylece çocuğun hangi anneye ait olduğu problemi çözülmüştür.

Burada gerçekleşen kıvrak zekâ, zekâ kullanımından; zekâ kullanımı, dikkat etme olgusundan; bu olgu ise bilinçli ve kasıtlı olma unsurundan kaynaklanmıştır ki bu, bütün işlerde izlenmesi gereken ilk adımdır. Söz konusu aşamalar, bir halden başka bir hale dönüşmüş olsa da dönüşümler, yapaylıktan uzak doğal bir seyirde ve belli bir metot çerçevesinde gerçekleşmiş; beklenen sonucu vermiştir. Bu yüzden yapılan işlem, yapay bir işlem görüntüsü verse de metot, gerektiği şekilde uygulamaya konduğu takdirde, doğala yakın bir çizgide varlığını sürdürür. Bir süre sonra zekâ kullanımı ve kıvrak zekâ, tam anlamıyla doğal bir mecrağa girmiş olur. Böyle bir yol izlendiği takdirde kıvrak zekâyı daha iyi kullanma fırsatı doğar ve beklenen doğal sonucu verir. Bu yüzden zekânın kullanımına veya kıvrak zekâya doğal seyrini vermek için, uzun uzun beklemeye gerek yoktur.

Bunun için zekânın kullanılmasında ve kıvrak zekâyı oluşturmadaki yapaylığın, doğal zekâya ulaşma yolunda uzun zaman isteyen zor bir işlem olduğu düşünülmemelidir. Burada üzerinde önemle durulması gereken nokta yapaylığı, en güzel şekilde icra etmektir. Eğer yapaylık, en iyi şekilde icra edilip beklenen gerçekleşmişse, burada doğal kıvrak zekâ vardır ve ilk yapay işlemde başlayarak, doğal bir mecrağa girmiştir. Dahası bu şekilde yapılan bir işlemde, yapaylığın izine de rastlanmaz. İlk aşamadaki yapay hızı, ikinci aşamada doğal hız takip etmesine karşın işlem, yapay hızın yer aldığı ilk andan itibaren doğal bir seyir alır. Çünkü olguyu iyi bir şekilde işleme koyma ve beklenenin otomatik bir şekilde gerçekleşmesi eylemleri sayesinde bu yapaylık, silik kalır. Doğallığın görüntüsünü veren bu eylemde, yapaylığın izine rastlanmaz.

Kültürel ve siyasî emperyalizm ile, sömürgeci kâfir Batı ajanlarının duygu ve düşünme üzerinde bıraktığı izler bizi, böylesi yapay bir eyleme mecbur kılmaktadır. Onların, her şey hakkında fikir yürütme ve her şeyi araştırma yolunda bizlere empoze ettikleri bu sinsi plan bizleri, kıvrak zekâdan yoksun bırakmıştır. Eğer böyle bir şey olmasaydı, böylesi yapay işlemlere girişmezdik. Zira böyle bir durumda kıvrak zekâ ve zekânın kullanılması, doğal bir biçimde gerçekleşir; insanların zihinleri bu denli karmakarışık olmazdı. İnsanlar, araştırmayı gerektiren konuları araştırır; araştırma ve inceleme gerektirmeyen konularda kıvrak zekâya başvururlardı. Bu nedenle insanların tarihe gömülen özünü geri getirmek, o kadar zor bir eylem olmasa gerek. Zorla da olsa böyle bir dönüşüm gerçekleştirilebilir. O halde her halükarda, kıvrak zekâ yetisini doğal bir biçimde somutlaştırmak, biricik hedef olmalıdır.

PROBLEM

Şu anda karşı karşıya bulunduğumuz sorun, düşünmeyi nasıl kazanacağımız sorunu değildir. Çünkü düşünme, insanın zaten doğal bir biçimde ve yaratılış olarak sahip olduğu bir faktördür. İnsanın; beyne ve dünyayı beyne taşıyan algılama gücüne sahip olarak yaratıldığı, şüphe götürmez bir gerçektir. Geriye, ön bilgilere sahip olma ve algılama gücünün beyne taşıdığı dış faktörün varlığı kalıyor. Beyin ve algılama, doğduğu andan itibaren insanda var olan iki unsurdur. Bu yüzden bunları keşfetmek için, herhangi bir çalışmaya gerek yoktur. Dış faktörler çeşit çeşittir. İnsan, her şeyden önce yaşamı aracılığı ile pek çok dış faktörle tanışır. İnsan duyusu, olayların meydana getirdiği bu faktörleri sürekli beyne nakletmekle meşguldür. İşte bu nakletme işlemi sürdükçe, düşünme oluşur. Kişinin sahip olduğu bu faktörleri yorumlamasını sağlayan ön bilgiler, beyne nakletme işini son derece kolaylaştırır. Bu nedenle insanın zaten önceden sahip olduğu düşünme, onun için herhangi bir sorun

teşkil etmez. Dolayısıyla düşünmeyi nasıl sağlayacağız gibi bir sorun da söz konusu değildir. Bütün sorun, Batı emperyalizmi ve Sovyet Rusya'nın da içinde bulunduğu Batı "kâfirler"idir. Batı, yaptığı araştırmalar sonunda İslâm Dünyasında, düşünmenin var olduğunu anlamış, bütün çabasını bu düşünmeyi sekteye uğratma üzerinde yoğunlaştırmıştır. Artık Batı'nın yegâne gayesi, "İslâm Dünyasında düşünme nasıl verimsiz hale getirilebilir" veya "düşünme, sekteye uğratılmadığı takdirde nasıl zararlı hale dönüştürülebilir" planını hayata geçirmek olmuştur. Batı, insanın düşünen bir canlı olduğunu ve insanın, var oldukça düşünme biçiminin de doğal olarak var olması gerektiğini, hatta insan düşüncesinin sekteye uğratılmasının mümkün olmadığını bildiği için tüm performansını, İslâm düşüncesinin zararlı hale getirilmesi için harcamıştır. İşte sorun, burada ortaya çıkıyor. Başka bir ifadeyle sorun, düşünmenin zararlı bir hale getirilmesiyle ilgilidir. O halde düşünme eylemi, bu zararlardan nasıl kurtarılabilir? Nasıl faydalı hale getirilebilir? Bu soruların cevabı, düşünmenin bizzat kendisinde gizlidir. Evet, Batılı olmayan insan da düşünüyor; fakat düşünmede israfa, ifrata kaçıyor. Her şey, ama her şey hakkında düşünüyor; her şeyin felsefesini yapmaya yelteniyor. Bu durumdan iki sorun ortaya çıkmıştır:

Birincisi; mekanik varlıklar hakkında bile, sözgelimi "sandalye", "tepsi" veya "fincan"ın mahiyeti hakkında fikir yürütüp felsefe yapılmasıdır. Bu durum, nesneyi doğallığından ve gerçek özünden o kadar uzaklaştırıyor ki nesne, bilinmezliğe sürükleniyor ve daha da içinden çıkılmaz hale getiriliyor. Artık dinleyici veya okuyucu ne sandalye, ne tepsi ne de fincanın mahiyetini anlayamaz hale geliyor. Sadece özünü kavramak amacıyla bu nesnelere ad vermenin ötesine gidilmemiş olsaydı; nesnelere oldukları gibi tanınırlardı. Nesnelere bilinmezliğe sürükleyen faktör, onlar hakkında olur olmadık düşünceler ileri sürüp felsefe yoluna gidilmesidir. O halde ister maddî ister manevî olsun, nesnelere kapalıktan kurtarmak için bu biçim düşünmeyi, felsefeyi terk etmek gerekir. Örneğin; "macera" kavramını ele alalım. Bu kavram, sadece adlandırılma ile sınırlı kalsaydı kavramın mahiyeti, anlaşılırdı. Fakat kavram hakkında felsefî düşünceler yürütüldüğü zaman "macera" kavramı, bilinen anlamından sapıp önceden planlanmış bir "macera" haline gelir. Kıvrak zekâ, akıl ve zekânın kullanılması gibi kavramlar da buna benzer. İçine daldıkça, kavramlar üzerinde felsefî düşünceler yürüttükçe bilinmezliğe sürüklenirler. Bu nedenle bu kavramlar üzerinden felsefî düşünceleri kaldırmadıkça kavramlar, kapalı olmaya devam ederler. İşte bu noktada zararlı düşünce ortaya çıkıyor. Düşünmede zararın derecesi; onun kapsamında ve olur olmadık her şeye uygulanmasında somutlaşıyor. Zararlı düşünce, mekanik düşüncenin kapsamına giriyor. Başka bir ifadeyle mekanik nesnelere üzerinde gereksiz yere felsefî düşünceler yürütmek, zararlı düşünceleri doğurur.

İkinci nokta ise; her şeyi düşünceyle örmenin kıvrak zekâyla ters orantılı olması, yani kişinin yavaş düşünmesine neden olmasıdır. Zira kıvrak zekâyı sahip olmak için seri bir şekilde düşünmek gerekir. Fakat genelde yaygın olan, araştırma ve incelemeye dayalı yavaş düşünme biçimidir. İnsanlar bu düşünme biçimine alışmışlardır ve sadece bu tip düşünceden zevk duymaktadırlar. İnsan hayatında yavaş düşünme temel olunca; her şeyin ama her şeyin araştırmaya, incelemeye dayalı olması son derece doğaldır. Burada sür'atin yeri olmadığına göre, kıvrak zekâ da söz konusu değildir. Zira her şey, araştırmaya dayalı olarak var olmaz. Kıvrak zekâ, araştırmaya dayalı olmayan bir düşüncedir. Düşüncenin araştırmaya, incelemeye dayalı olmaması zaten kıvrak zekânın temel özelliğidir. Böyle olduğu için de kıvrak zekâ, yavaş düşünmeye alışık kişiler tarafından sevilmez. Dolayısıyla bu tür kişilerin, kıvrak zekâyı sahip olmaları beklenmez.

Bizi bu noktaya, Batı emperyalizmi getirmiş ve düşüncenin, karşımıza bir problem olarak çıkmasına neden olmuştur. Burada sorun, düşünmenin kendisi değil bu tip düşünmenin, fayda yerine zarar vermesidir. Kısaca sorun, düşünmenin zararlı hale gelmesidir. Bu sorunun çözümü ise, zararın ortadan kaldırılmasıyla mümkündür. Peki ama düşünme, zarardan nasıl arındırılabilir? İşte cevaplanması gereken soru budur. Bireyde düşünme, doğal olarak mevcut olduğuna göre sorun, düşünmenin mevcut olup olmaması değildir. Yegâne sorun; "düşünmeyi zarardan nasıl arındırabiliriz" sorunudur.

Soruya cevap vermeden evvel Batı'nın, her şeyden önce düşman olduğunu ve bütün fikirlerinin şüpheyle karşılanması gerektiğini bilmemiz gerekir. Batı'dan bir fikir alınacağı zaman bu fikrin, ne olduğu; neyi amaçladığı; niçin ortaya atıldığı iyice araştırıldıktan sonra alınmalıdır. Yani Batılı düşünceye, kuşkuyla bakmak esastır. Özellikle fikir alanında Batı'nın, bize ihraç ettiği malzemelere kuşkuyla bakmadığımız sürece onun, bize empoze ettiği Batı düşüncesinin esiri ve kurbanları olmaya

devam ederiz. Öyleyse atılması gereken ilk adım, Batı'ya ve kendisi için bile olsa ortaya attığı her şeye kuşkuyla bakmaktır. Zira Batı'nın, bizi saptırmak için kendini bile feda edebileceğini unutmamak gerekir. Saptırma, kendi ulusunu fedâ etmek pahasına da olsa Batı'nın, temel politikasıdır. Bu, onun en güçlü silahıdır. Bu nedenle İslâm ülkelerinin veya Müslümanların izleyeceği temel politika, Batı'ya ve Batı'dan gelen her şeye karşı kuşku ile yaklaşmaktır.

Bu kuşku eyleminden sonra ikinci adım olarak düşünmek, ardından da düşünmeyi zarardan arındırmak geliyor. Zira Batı, bizleri saptırmak için nasıl düşünülmesi gerektiğini de empoze etmiş olabilir. Bizleri düşünmeye ve düşünmenin yaygınlaştırılmasına teşvik edebilir. Bundan da kuşku duymak gerekir. Düşünme, insan fitratında zaten var olduğuna göre bu teşvik neden? Batı, kasıtlı olarak bunu teşvik etmekte ve bundan belli hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle bu hedeflerin üzerinde durmak, onları tanımak ve getireceği sonuçlara karşı tedbir almak gereklidir.

Batı'nın, düşünmeyi ön plana çıkarıp teşvik etmesinin sebebi; düşünmeyi kutsallaştırmak, onu bir amaç haline getirmek ve duygulardan arındırıp etkisiz hale getirmektir. Fakat unutulmamalıdır ki insan, hem akıl hem de duygudan müteşekkildir. İnsan, ne tek başına akıldır ne de tek başına duygudur. Her ikisi de insanın, ayrılmaz iki parçasıdır. Fakat hareketin lideri duygu değil, akıldır. Zira duygu, coşkun hislerden meydana geldiği için lider olmaya, uygun olmayan bir faktördür. Üstelik sür'atle alevlenip sür'atle söndüğü için de öncü olamaz. İnsan, hem akıl hem de duygudan müteşekkil olduğu halde komuta merkezi, duyguya değil akla verilmelidir. Komuta merkezini akla verdiğimiz takdirde Batı'nın, düşünmeyi neden teşvik ettiğini anlarız. Fakat bunun yanında duyguyu da elden bırakmamak gerekir. Onu, gerektiği yerde serbest bırakmak yani aklın öncülüğünde yürütmek gerekir. Böylece düşünmeye teşvik zararının, ilk aşamasından kurtulmuş oluruz.

Bundan kurtulmak demek, aklın kutsallıktan arındırılması demektir. Aklın öncülüğünde duyguyu harekete geçirmekle de aklın, tek başına varlığını sürdürmesini önlemiş oluruz. Batı'nın empoze ettiği "salt akıl"dan, dolayısıyla onun zararlarından kurtulmanın tek yolu budur. Ancak bu yolla Batı'nın düşünmeyi empoze etme eylemini, akılcı bir tutumla ele almak ve düşünmeyi, doğal biçimiyle mevcut kılmak mümkündür. Öte yandan Batı'nın, bize sürekli her şey hakkında düşünmeyi ve her şey hakkında düşünmenin yaygınlaştırılmasını empoze etmesi bizleri, yavaş düşünmeye sürüklemekte; dolayısıyla hızlı düşünmeyi, buna bağlı olarak da kıvrak zekâyı terk etmemize neden olmaktadır. Zamanla öyle bir duruma geliriz ki yavaş düşünmeye alışır, hızlı düşünmeyi ya ihmal eder ya da küçümseriz. Artık yavaş düşünme, bizim için temel bir unsur olur ve sağlıklı düşünmenin ölçüsü haline gelir. Böyle bir durum ise tek başına, kıvrak zekâyı küçümsemek ve ortadan kaldırmak için yeter bir sebeptir. Yavaş düşünme ile yetinme ve bunu sürdürmenin sonucunda zamanla, kıvrak zekâ ve onun oynadığı rol yok olur. Bu yüzden kıvrak zekâ, rolünü yitirir ve yavaş düşünmeye esir oluruz. Bu durumda düşmanımız, hiç beklemediğimiz bir anda bizi gafil avlar. Artık onun emirlerine amade olan, kör bir makine haline geliriz. Ard arda sorunlarla karşılaşırız. Fakat bu problemleri çözmekten âciz kalırız; elimize geçen nadir fırsatları kaçıırız; bu fırsatları gereği gibi değerlendiremeyiz. Sorunlar üst üste biner ve nihayet fırsatları yitirmiş oluruz.

"Kapsamlı düşünme" ise kıvrak düşünmeyi yok etmesinin yanı sıra, mekanik düşünmeyi veya felsefeyi doğurur. Sonuçta bilinmeyen şeyler, daha da bilinmezliğe sürüklenirken apaçık bilinen şeyler de kapalı bir biçim alır. Böylece ne sandalye, fincan ve tepsi gibi en basit maddî unsurları ne de kıvrak düşünme, zekâ ve zekânın kullanımı gibi apaçık manevî unsurları algılayabiliriz. Eğer insan, en basit mekanik unsurlardan istifade etmiyorsa -ki minimum ölçüde bunlardan istifade etmesi gerekli koşuldur- böyle bir durumda ne varlığı ne de eylemi, hiç bir şey ifade etmez.

Demek ki sorun, düşünmede değil düşünmeyi zarardan arındırma faktöründe yatmaktadır. Bu ise kıvrak zekâda olduğu gibi, hızlı düşünmeyi gerektirdiği zaman düşünmeyi hızlandırmakla; aklın ve düşünmenin anlamında olduğu gibi, gerektiği zaman da yavaşlatarak düşünmeyi normalleştirmekle mümkündür. Düşünmeyi, gerektiği yerde yavaşlatmaktan kastımız; Allah'ın varlığı, yaratılış ve adalet gibi mefhumları açıklamak için düşünmenin yavaşlatılmasıdır. Ancak sandalye, tepsi, fincan, zekâ, zekânın kullanımı ve kıvrak zekâ gibi mekanik unsurlar, bu kapsama girmez. Sorunun çözümünü, düşünmeyi zarardan arındırma faktörünün dışında aramamak gerekir.

SORUNUN ÖZÜ

Hangi ülke olursa olsun genellikle halkta, ideolojik düşünen siyasîlerde ve düşünürlerde, yavaş düşünmenin doğal hale gelmesi, sorunun özünü teşkil eder. Sorunun çözümü ise, bu alışkanlığın terk edilmesinde gizlidir. Başka bir ifadeyle, yavaş düşünmeyi âdet haline getiren ve dolayısıyla kıvrak düşünmeyi kaybeden kişiyi, bu alışkanlığından kurtarmakla mesele çözüme kavuşur. Problem, yavaş düşünme ve bu düşünmenin doğal bir biçime girip alışkanlık haline gelmesi ve kıvrak zekânın kaybolmasıdır. İşte problemin özü budur. İnsanların geneli, mekanik unsurlar da dahil olmak üzere her mesele hakkında, felsefî düşünceler yürütür hale gelmişlerdir. Sorun, insanın düşünmesi değildir. Zira insanın düşünmesi son derece doğaldır. Düşünmek güzeldir, hatta gereklidir. Çünkü bir şey hakkında düşünmeden esrarını çözmek, özünü kavramak mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında düşünme faydalıdır. Ancak yavaş düşünme veya her şey hakkında düşünme ve felsefesini yapma, problemin özünü oluşturmaktadır. İnsanların yavaş düşünmeleri, tehlike anı dışında kıvrak zekâ yetilerini kaybetmelerinden ileri gelmektedir. Fakat kıvrak zekâ, sadece tehlike anında ortaya çıkan bir husus değildir. Kıvrak zekâ, herhangi bir işleme girişmeyi gerektirebildiği gibi gerektirmeyebilir de. Bu yüzden kıvrak zekânın devamlılığı esastır. Bu özelliğin sadece tehlike anında belirmesi yetmez; sürekli tetikte olması gerekir. Problemin özü ise, yavaş düşünmenin altında yatmaktadır.

Yavaş düşünmenin, sömürgeci Batı'nın hem maddî açıdan hem de fikrî açıdan ülkeleri, kısıpı arasında almasından kaynaklandığını söylemiştik. Zamanla bu tür düşünme, insanların zihinsel oluşumlarının bir parçası haline gelmiştir. İşte sorunun özü, bu gerçekte gizlidir. Sorunun özü, ne hızlı düşünmeyle ne de düşünmenin kendisiyle ilintilidir. Zira düşünce, akıl sahibi her insan için yaşam kadar önemlidir. Üstelik her insanda bulunan doğal bir eylemdir. O halde yavaş düşünmenin, sorunun özünü teşkil ettiği söylenebilir. Yavaş düşünme, insan doğasına aykırı olduğuna göre, bu düşünmenin var oluş sebebi Batı emperyalizminin, insanların düşüncelerini çember içine almasından ileri gelmektedir. Problemin özü yavaş düşünme, problemin gerçek kaynağı da Batı emperyalizmi ve Batı düşüncesinin hâkimiyeti olduğuna göre çözümü, problemin sonuçlarında veya her insanda doğal olarak bulunması gereken düşünmede değil, bu problemin kendisinde aramak gerekir. Bu arada problemin getirdiği sonuçlara, yan çözümler de getirilebilir. Fakat asıl çözüm bekleyen, problemin kendisidir; yani yavaş düşünmedir. Bunun çözümü ise Batı emperyalizmini ve düşüncesini, iyi irdelemekte yatmaktadır. Planlanan hedeften sapmamak, doğru ve ciddi bir çözüm öne sürmek için, problemin özünü kavramak şarttır. Problemin özü, yavaş düşünme olduğuna göre, çözümü de bu faktörde yatmaktadır.

Batı emperyalizmi ve düşünce hâkimiyetinin, sorunun temelini oluşturduğu doğrudur. Fakat bu tespitten, 'Batı emperyalizmi ortadan kaldırılmadan sorunun çözülemeyeceği' anlamı çıkarılamaz. Batı emperyalizmi mevcutken de sorun çözülebilir. Yavaş düşünme problemini çözmekle ve düşünmeye hız kazandırmakla problemi çözmek mümkündür. O halde problemin temelini teşkil etse de asıl sorun; Batının hâkimiyetinden değil, düşünmenin yavaş oluşundan kaynaklanmaktadır. Problemin temelini bir tarafa bırakırsak, Batı'nın kültür, bilim, uygarlık, irşad vb. adlar altında yürüttüğü saptırma eylemlerini, iyice irdelemek gerekir. Fakat Batı'nın bu gibi adlar veya üslûplarla kurduğu hâkimiyetten çok bu hâkimiyetin, halkı ilgilendiren yönüyle ilgilenmek ve bunu, göz ardı etmemek gerekir. Başka bir ifadeyle kıvrak düşünme, sadece ve sadece halk içindir. Halkın, halden hale dönüşen ve bu şekilde gelişme gösteren zihinlerine yönelmek gerekir. Halka egemen olmak, ancak onun mefhumlarıyla mümkündür. Egemenliğin süresi, halka ait mefhumlara bağlı olmasına karşın, yine de meselenin çözümünde halka ait mefhumlar, esas faktör değildir. Mesele Batı'nın, hayata egemen oluşunun değiştirilmesi değil; hayata bakış açısı ile ilgili mefhumlarının değiştirilmesidir. Bu nedenle her şeyi Batı'ya ve Batı emperyalizmine mal etmek, sorundan kaçmaktır. Sorundan kaçmak yerine, problemin üzerine gitmek gerekmektedir. İşe öncelikle egemenliği değiştirerek değil, halk aracılığıyla hayata bakış açılarını değiştirerek başlamak lazımdır. Başka bir ifadeyle önce, emperyalizmin hâkimiyetini değiştirmek yerine halkın, hayata bakış açısını sağlayan mefhumlar değiştirilmelidir. Mefhumların değiştirilmesi, temel hedeftir. Bu nedenle her şeyi, emperyalizme veya Batı'ya mal etmeye çalışarak probleminden kaçmak, doğru değildir. Topluma, halkın mefhumlarına, özellikle de halkın hayata bakış açısına eğilmek gerekir. Mefhumları değiştirene kadar halka telkinde bulunarak, hâkimiyetin değiştirilmesi konusunda çaba göstermek zorundayız. Önemli olan egemen gücü, emperyalizmi değil; insanların sahip oldukları mefhumları, dolayısıyla bakış açılarını değiştirmektir.

SORUNUN ÇÖZÜMÜ

Düşünmede yavaşlık, problemin özünü teşkil ettiğine ve bu problem de Batı emperyalizmi ve düşüncesinin hâkimiyetinden kaynaklandığına göre, ilk anda insanın aklına, temel unsurun çözüme kavuşturulmasıyla sorunun çözülebileceği gibi bir fikir gelebilir. Fakat meseleye derinlemesine inildiğinde iki nokta karşımıza çıkmaktadır:

a- Düşünmede yavaşlığın, Batı düşüncesinin hâkimiyetinden doğduğunu ön gören fikir; her şeyden önce problemi ortaya koyup ayrıntılı bir biçimde ele almaktan ibarettir.

b- Temel unsurun çözüme kavuşturulmasıyla sorunun çözülebileceğini düşünmek, problemi çözmekten kaçmaktır.

Görüldüğü gibi problemin çözümü sırasında söz konusu temele, salt gözlemci tutumuyla yaklaşarak bu temeli çözmeye kalkışmamak gerekir. Problemi ortaya koyarken Batı emperyalizminin, bütün felaketlerin temelini oluşturduğu ve düşünmede yavaşlığın, emperyalizmden doğduğu gerekçeleri ile çözümü bu noktada yoğunlaştırabiliriz. Böylece emperyalizmin kaldırılması ile problemin çözülebileceği düşünülebilir. Ancak bu genel anlamda, doğru bir düşünme olsa bile bir çabanın sarf edilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çabayı görmezden gelmek, sorunu hafife almaktır. Hedef, temelin ortadan kaldırılması ve çabanın mevcut kılınmasıdır. Buna karşın çabanın ortaya çıkarılması, temel unsur (emperyalizm) ortadan kalksa bile zarurîdir. Üstelik temel faktörü ortadan kaldırdıktan sonra bıraktığı izleri silmek, ancak "çaba"yla mümkündür. O halde çaba, çözümün esasını teşkil etmektedir. Temel unsur, yani Batı emperyalizmi ortadan kalksın veya kalkmasın -ki emperyalizmin ortadan kalkmasıyla çaba daha da verimlilik sağlar- çözümün altında "çaba" yatmaktadır. Çözüme, "çaba" göstermekle başlamak gerekir. Temel unsurun izlerini silecek olan da yine çabadır. Öyleyse her şeyden önce, çaba göstermek gerekir.

Düşünmede yavaş olma veya hızlı düşünememe probleminin çözümü de "çaba"ya bağlıdır. Çaba, yavaş düşünme üzerinde yoğunlaşmalıdır. Nasıl yoğunlaşması gerektiğini ise şu şekilde ifade edebiliriz:

1- Her şeyden önce halka, toplumun bireylerine, düşüncelerini sağlayacak pek çok kavram veya konu sunmak gerekir. Üzerinde düşündükleri bu konular veya tanık oldukları olaylar, vakıalar aracılığıyla düşünmenin, ne derece yavaş olduğu gözlemlenebilir. Bu gözlem veya başka bir ifadeyle düşünmenin yavaş olduğunun hissedilmesi, çözümün ilk adımını teşkil eder. Söz konusu gözlemi veya algıyı ele alalım ve meselenin özünü kavramak için, kapsamlı bir şekilde irdeleyelim:

Ortaya herhangi bir mesele attığımızı varsayalım. Örneğin insanların gelecekleriyle, içinde buldukları durumla veya tarihleriyle ilgili bir konu ele alınabilir. İnsanların kendi gelecekleriyle ilgili meseleleri, son derece yavaş analiz ettikleri görülür. Bu hususlardan her birinin, kendine özgü bir analiz metodu olmasına rağmen insanların, içerisinde buldukları durumu veya tarihleriyle ilgili meseleleri de aynı üslûpla tahlil etmeye kalkıştıklarını gözlemlemek mümkündür. Fakat yavaş düşünmeyi alışkanlık haline getirmeleri ve bu alışkanlığın onların kişiliğinde doğal bir biçim alması, söz konusu meselelerin analizini gereksiz yere uzatmalarına, mekanik kavramlar hakkında felsefi düşünceler yürütmelerine ve "gelecek", "gerçeklik", "tarih" gibi kavramların açıklık kazanacakları yerde, daha da bilinmezliğe sürüklenmesine neden olmaktadır. Düşünmedeki bu yavaşlık hepsinde, açıkça görülen bir özelliktir. Bu durumda, ortaya attığımız kavramları ele almayacağız. Yapmamız gereken, insanları bu genel nitelikten yani yavaş düşünmeden kurtarma yolunda çaba harcamak, bu "genel niteliğin" yakasına yapışıp ona şiddetle karşı koymak ve insanlara, "bal, arının dışkıdır" gerçeğini kavratana dek bu işlemi sürdürmektir. Eğer bu işlem sonunda insanlar, yavaş düşünmeden yani olguları, olayları yavaş bir biçimde analiz etmekten nefret eder hale gelmişlerse, sür'ate karşı eğilimleri var demektir. Bu eğilim, iyileşmenin ilk belirtisidir. Şayet bu eğilim, açıkça ortaya çıkmıyorsa böyle bir eğilimi meydana getirmek için, elimizden geleni esirgemeyeceğiz. Herkeste olmasa da toplumun bazı bireylerinde, bu eğilimi ortaya çıkarmak için telkin ve hızlı tedavi yöntemlerinden yararlanacağız. Demek ki; önce bir meseleyi ortaya atacağız. Sonra da toplumun en bâriz niteliği olan yavaş düşünmeye karşı mücadele edeceğiz. Böylece sürat eğilimini ortaya çıkaracağız. Bu da başarının ilk belirtisi olacaktır.

Düşünmede yavaşlık problemi, birtakım açıklamalarla, hutbelerle, kitaplarla aşılacak bir sorun değildir. Sorun, birtakım çalışmaları ihtiva eden kilit sözcüklerle veya bizzat bu çalışmalarla çözülebilir. İşte "çaba" dediğimiz kavram da bunu ifade etmektedir. Zira "çaba", belli sözcükler ve belli çalışmalardan ibârettir.

2- Birinci şıkta bahsedilen çalışmaları, pür dikkatle takip etmek ve bu takibin verdiği bıkkınlıkla insanlar, lisanı hal ile "yeter artık" diyene kadar peşini bırakmamak gerekir. Fakat tüm insanların "bu kadar takip yeter!" demelerini beklemeden algıyla bunu anlamak; ancak bu durumda takip işlemini durdurmak gerekir. Algıyı kullanmadan, ne bütün insanların takip işleminden bıktıklarını ilan etmelerini beklemek ne de toplumun bir veya birkaç zeki ferdinin, bunu açıkça dile getirmesinden sonra takibi sona erdirmek doğru değildir. Takibin kişiye, artık yarar sağlamayacağını hissedene kadar, takip işlemini sürdürmek gerekir. Kişi, ancak katıksız algıyla böyle bir karara varabilir. Ne var ki söz konusu algılama, toplumun bir veya birkaç zeki ferdi değil, toplumun genelini kapsamalıdır.

3- Takip işleminin kategorilere ayrılması: İnsanlara gelecekleri, içerisinde buldukları durum (realiteleri) veya tarihleriyle ilgili meseleler ortaya atılabileceği gibi; yaşamları, yaşam düzeyleri veya yaşamın keyfiyeti hakkında meseleler de gündeme getirilebilir. Ayrıca geçim biçimleri, bu uğurda yaptıkları mücadeleler ve rakiplerine bakış açıları da ortaya atılabilir. Kısaca daha önce bahsedilen macera yada sandalye, tepsi gibi mekanik eşyalar dışında bünyesinde bir fikir, bir düşünce barındırması şartıyla farklı farklı meseleler de ortaya atılabilir. Düşünmeyi gerektiren unsurlar olmaları, yeterli koşuldur.

4- Meseleler ve düşünceler ortaya atıldığında bilincin, sürekli tetikte olması gerekir. Ancak bu durumda bilinç, doğru hüküm vermeyi ve doğru gözlemlerde bulunmayı sağlayan bir araç haline gelir. Hem dinleyici hem de konuşan açısından tonajın nerede, nasıl ayarlanacağı, saldırının nasıl gerçekleştirileceği konusu buna bağlıdır. Kişi, bilincini yitirdiği zaman, her şeyi yitirmiş olur. Zira "bilinç" ve "tetikte olma" olmadan ne takibin ne tekrarın ne de kategorilere ayırmanın bir anlamı yoktur. Bilinçli ve tetikte olma durumu, sorunu çözenin zorunlu koşullarından biridir.

Peki çözümü kim gerçekleştirecek? İlk anda toplumun önderleri, samimi insanlar veya insanların değer verdikleri kişiler akla gelebilir. Fakat şu bir gerçektir ki toplumun her ferdinin, yukarıdaki dört şartı kendisine veya başka insanlara uygulaması mümkündür. Bu nedenle çözüm, sadece belli bir kesimin tekelinde değildir. Toplumun önderleri, samimi şahsiyetler, toplum değer verdiği kişiler böyle bir çözümü uygulayabileceği gibi, aynı şekilde toplumun her ferdi de böyle bir misyonu üstlenebilir ve herkesten önce kendisinden başlayabilir. Bu bile yeterlidir. O halde çözümü her insana, her bireye mal etmek gerekir. Herhangi bir birey, bu çözümü kendi üzerinde veya tek bir kişi üzerinde uygulasa dahi bu, böyle olmalıdır. Önemli olan; kimin çözüm getirdiği değil, çözümün ortaya konulmasıdır.

ÇABA VE KIVRAK ZEKÂ

Yavaş düşünmeye karşı tek çözümün, her şeyden önce çaba göstermek olduğunu söylemiştik, Fakat burada sadece "çaba" yetmez. Zira kıvrak zekâ, düşünme ve zekâdan meydana gelmesine karşın zeki olmayanlar veya zekâ düzeyleri düşük olanlar da kıvrak düşünebilirler. Ayrıca hızlı bir biçimde düşünme, mutlaka kıvrak zekâyı meydana getirecek diye bir kural da yoktur. Bu nedenle çabaya dayalı olarak hızlı düşünmeyi sağlamakla, kıvrak zekânın ortaya çıkarılacağını sanmak, fazlasıyla iyimser olmak ve fazlasıyla abartmaktır. Bir kadının, Ömer bin Hattab'a yaptığı şikâyet, buna verilebilecek en iyi kanıttır. Bir kadın Ömer (ﷺ)'a, kocasını şikâyet etmişti. Ancak kadın, şikâyetini açık bir üslûpla değil de ancak kıvrak düşünebilen kişinin anlayabileceği şekilde ifade etmişti. Kadın, Ömer (ﷺ)'a şöyle demişti: "Kocam gece kaim, gündüz saimdir" (kocam gecesini ibadetle, gündüzünü ise oruç tutmakla geçiriyor) Kadının bu sözleri üzerine Ömer (ﷺ), "Ne kadar hayırlı bir koca!" diye karşılık vermişti. Kadın gittikten sonra, zekâ düzeyi Ömer'inkinden daha düşük olan ve daha yavaş düşünen bir şahıs Ömer (ﷺ)'a, "Kadın, kocasını şikâyet ettiği halde hakkında âdil bir karar vermedin." demişti. Ömer (ﷺ), bu adama, "Nasıl yani?" diye sormuştu. Adam, "Kadının kocası, gecesini ibadetle gündüzünü oruçla geçiriyorsa, ona nasıl vakit ayırabilir ki?" demişti. Ömer (ﷺ), bu adamın sözlerini tasdik edip şikâyeti gidermeye,

çözmeye çalışmıştı. Böyle bir pozisyonda Ömer (ؓ), kıvrak zekâyla düşünememişti. Dolayısıyla hızlı düşünmeden istifâde etmemiştir.

Demek ki "çaba"nın temeli, hızlı düşünmeye dayansa bile eğer bu "çaba"dan kıvrak zekâ hedefleniyorsa, başka bir faktöre daha ihtiyaç vardır ki, o da ortaya atılan delillerin, kıvrak zekâyı uygun kanıtlarının olmasıdır. Aslında ortaya atılıp tekrarlanan kategorilere ayrılan her şeyin, kıvrak zekâyı gerçekleştirdiği doğrudur. Fakat "seri düşünme"yi değil de, mutlak anlamda kıvrak zekâyı gerçekleştirmek için ortaya atılan delillerin, bu işlevi yerine getirip getirmediğini göz önünde bulundurmaya gerekir. "Kıvrak zekâ, seri bir şekilde düşünmenin verdiği bir sonuçtur" şeklinde ortaya atılan bir tez doğrudur. Ancak mutlaka böyle bir sonuç doğacak diye bir şey de söz konusu değildir. Demek ki seri düşünmeye getirilecek bir çözüm, kıvrak zekâyı da var edebilir. Ancak iki kavram arasında, zorunlu bir neden-sonuç ilişkisi yoktur. Zira hızlı düşünme, kıvrak zekânın doğmasına ön ayak olabilir, fakat böyle bir sonuç gerçekleşmeyebilir de. Kıvrak zekâ, hızlı düşünmenin özelliklerini ve rengini kavrama hızına bağlıdır. Sözgelimi şair, bir emîre şu meşhur methiyesini söylemiş:

"Ömer" gibi gelişi var onun, "Hatem" kadar cömert

"Ahnef" kadar hoşgörülü, sabırlı, "İyas" kadar zeki

Böyle bir seremoniye tanık olan bir kişi emîrin, bu niteliklerden daha yücesine lâyık olduğunu söyleyince şair, hemen bu kişinin sözlerinin ne anlama geldiğini anlamış ve emîrin, şiirde geçen kişilerden daha cesur, daha cömert ve daha zeki olduğunu söylemesi gerektiğini algılamıştır. Kıvrak zekâsı sayesinde, söylediği beyitleri açıklayıcı nitelikteki şu beyitleri sıralamıştır:

İnkâr etme onu (emîri) başkasına benzetmemi.

Ve serserice bir teşbih olarak algılama

Cömertlik ve yiğitlik hakkında yapılan.

Allah benzetmemiş mi koca nurunu,

Kandil ile lambaya.

Görüldüğü gibi şair, kıvrak zekâsı sayesinde ilk beyitte söylediklerini, sonraki iki beyitte açıklama yoluna gitmiştir. Şair, son iki beyitte ilk söylediği mısraların, emîrin kişiliğinin noksan olduğunu ortaya koymadığını; dolayısıyla yanlış anlaşıldığını îma etmiştir. Zira ifade, gerçek değil temsilîdir, benzetmedir, semboliktir. Her şeyden büyük olan Allah, "temsil"i, küçük nesnenin büyük nesneye benzetilmesi şeklinde takdir etmiştir. Eğer şair, kıvrak zekâ veya idrak etme hızına sahip olmasaydı; emîri methetmek istediği halde onu yerme riskiyle karşı karşıya kalırdı ki, bunun bedelini de hayatıyla ödeyebilirdi. Şairin, olayı hızlı bir şekilde kavraması, kıvrak düşünmesini sağlamıştır.

Kıvrak zekâ, hızlı kavramaktan doğar. Ancak her hızlı kavrama, kıvrak zekâyı dönüştürmü sağlamayabilir de. Yukarıdaki örnek -hızlı kavramaya sahip bir kişi olduğu halde Ömer bin Hattab'ın, kadının şikâyetinin özünü anlayamaması- hızlı idrakin, her zaman kıvrak zekâyı dönüştürmü sağlayamadığının kanıtıdır. Fakat yukarıdaki beyitlerde şairin hızlı kavraması, kıvrak zekâyı dönüştürmü gerçekleştirebilmiştir. İşte vuku bulmuş olan bu olaylar da açıkça gösteriyor ki kıvrak zekâ, ancak hızlı kavramaktan doğar. Kıvrak zekâ oluşturulmak isteniyorsa, her şeyden önce hızlı kavramanın meydana getirilmesi gerekir. Burada "çaba"nın önemi ortaya çıkıyor. Özetle; hızlı kavrama eyleminin kıvrak zekâyı oluşturup oluşturmadığı, verimli olup olmadığı, ortaya atılan bütün unsurların algılanabilir olmasına ve muğlaklıktan kurtarılmasına bağlıdır. Ömer (ؓ)'ın yanında bulunan şahıslardan biri, eğer kıvrak düşünmeyip kadının sözlerinin bünyesinde taşıdığı anlamı kavramasaydı Ömer (ؓ), kadının şikâyetini anlayamazdı. Aynı şekilde şair, söylediği ilk beyite karşı tepki gösteren adamın ne demek istediğini anlamasaydı, hemen sonra söylediği iki beyitle, karşı karşıya kaldığı kritik durumu düzeltmezdi. Burada hem kıvrak zekâyı hem de kıvrak zekâyı oluşturan iş, oluş, eylem ve sözlere "dikkat etme" zorunluğu ortaya çıkıyor. Bu nedenle bu çabadan, doğrudan doğruya "hızlı düşünme" değil de "Kıvrak Zekâ" elde edilmek isteniyorsa, çabanın yanında daha başka fonksiyonların da göz önünde bulundurulması gerekir. Buna örnek olarak; kişinin önüne bireyin, toplumun veya ülkenin geleceğiyle ilgili bir tezin ortaya atılması verilebilir. Sözgelimi Mısır gibi bir ülkenin geleceğini ele alalım. Bu ülkenin geleceğini tahlil etmek için, insanların geçim düzeylerini veya toplum olarak ezilmişliklerini göz önünde bulundurmaya yetmez. İnsanların kıvrak zekâyı sahip olmalarını sağlamak

için ileri sürülen bu hususlar yeterlidir denilse de insanlar, hemen Sosyalizmi seçecektirler. Çünkü Sosyalizm, üretimle geçim düzeyini eşit hale getirmeyi ve “sosyal adaletsizliği giderme” sloganını öne çıkarmaktadır.

Böylesi kıvrak zekâ metodu, verilmek istenen mesajın tam tersi gibi bir görüntü verebilir. Fakat yukarıdaki cümlelere bu ülke insanının, Müslüman olduğunu; İslâm dininin ne çok zengin ne de çok fakir bir yaşam biçimini tasvip etmediğini; sosyal adaletsizliğin ortadan kaldırılması için dini değerlerin veya insanların sahip oldukları yanlış seçimin söz konusu olabileceğini ve bu durumda kıvrak zekânın, gerçek sonucu vermeyeceğini de eklemek gerekir. Bu nedenle Mısır'da yaşayan insanların, Müslüman oldukları da göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı şekilde Fransa gibi bir ülkenin geleceği için İslâm, bir çözüm projesi olarak sunulduğunda sunulan teze, o ülkenin gerçeklerini de eklemek gerekir. Kıvrak zekânın etkin ve verimli olması için, bu gibi ayrıntılar çok önemlidir. Bu bağlamda "çaba"nın, seri bir biçimde düşünmeyi sağladığı söylenebilir fakat, kıvrak zekâyı veya verimliliği olan bir kıvrak zekâyı kesinkes sağladığı söylenemez. Kıvrak zekâyı veya verimliliği olan bir kıvrak zekâyı meydana getirmek için, ortaya atılan teze "dikkat" etmek gerekir. Bu da tezin, eksik yönlerini tayin ederek veya Ömer (ؓ)'a kocasını şikâyet eden kadın örneğinde olduğu gibi olayın, olgunun arka planını algılayarak gerçekleştirilebilir.

İLK ÖNCE YAPILMASI GEREKEN

Meselenin, insanların düşünmeyle meşgul olmaları ve düşünmeye kutsal bir nitelik vermelerinden ibaret olduğu doğrudur. Fakat meselelerin, çözüme kavuşturulması için artılarını, eksilerini ortaya koymak gerekir. Bilindiği gibi insanların düşünmeyle uğraşmaları, güzel bir eylemdir. Düşünmeyi terk etmek ise, hayatta başarılı olmanın temelinden uzak kalmak anlamına gelir. Düşünmeyle meşgul olmak, güzel olmasının ötesinde, gerekli bir faktördür. Düşünme, değerlerin en yücesi olup topluma ve ümmete zarar veren değerlerin üstesinden gelmek için gerekli koşuldur. Böyle bir durumda, düşünmenin kutsallaştırılması kaçınılmaz olur. İnsanların düşünmeyle meşgul olmalarını engellemek için düşünmenin yanında, gerekli olan diğer unsurları da vermek gerekir. Sözelimi kişinin düşünmeyle meşgul olmasına ilaveten kendisine, mekanik unsurları düşünmesini engelleyecek biçimde, düşünmenin gerçekliğini de vermemiz gerekir. Kişinin nesnelere, görsel ve işitsel olarak tanınması yeterlidir. Örneğin; "macera", "tepsi" ve "sandalye" gibi mekanik nesnelere hakkında zihnin, meşgul olmaması gerekir. Bunu sağladığımız takdirde düşünceyi, kendi seyrine bırakmış oluruz. Böylece hem insanları mekanik unsurları düşünmekten alı koyar hem de düşünmeyle meşgul olmalarını ve onu, kutsallaştırmalarını engellememiş oluruz. Düşünmeyi, üzerinde düşünülen nesneye göre ayarlamak esastır. Eğer bu sür'at gerektiren bir meseleyse, "çaba" aracılığıyla sür'atlı düşünceye geçilir. Siyaset veya düşünmenin göstergeleriyle ilgili meseleler gibi ince eleyip sık dokumayı gerektiren konularda ise, daha yavaş ve daha detaylı düşünceye geçilir. Zira bu gibi meseleler hakkında yavaş düşünmek, hızlı düşünmekten daha faydalıdır. Kısaca, kendi isteğimize göre değil, üzerinde düşünülen nesnenin durumuna göre düşüncemizi ayarlayacağız. Bu ayarlama, nerede hızlı, nerede yavaş düşünceye geçmemizi bize öğretecektir. Kıvrak zekâ kazanmak için sür'at, şart olduğu halde sür'atin, hayatta her şey demek olmadığı da bilinmelidir. Bu hızı, hayat sınavında başarılı olmayı sağlayacak kadar ayarlamak gerekir. Söz ve olaylarda sür'atin, her şeye baskın gelmesine meydan verilmemelidir. Burada söylemek istediğimiz; bu sür'atin, nefislere, iç benliğe işlenmesidir. Yani nefislerin, düşünceyle meşgul olmaması, düşünceyi kutsamaması; ancak aynı zamanda onu, göz ardı edip kutsal niteliğini de yok etmemesidir.

Her şeyden önce, insan ve insan hayatındaki duygu merkezine eğilmek gerekir. Öncelikle insanlara, duygunun merkezi kavratılmalıdır. Nefisler, duygunun merkezine ve insan üzerindeki etkisine vakıf olmadıkça, duyguyu göz ardı etmiş olur. Bunun sonucu; sadece ve sadece düşünmeye eğilmek ve düşünmenin duyguya ve her şeye baskın çıkmasına neden olmaktır. Hem düşünmeye hem de kıvrak düşünmeye çözüm getirmek isteniyorsa, duygu, duygunun merkezi, kişi üzerindeki etkileri ve varlığının zorunluluğu üzerinde yoğunlaşmak kaçınılmaz olur. İnsan, akıl ve duygunun bileşiminden meydana gelmektedir. İslâm da hem akla hem de duyguya hitap etmektedir. Duygu da tıpkı akıl gibi insanın, ayrılmaz bir parçasıdır. Sevgi, nefret, tembellik, aktif olma, hüznün, sevinç gibi duygular, tıpkı akıl gibi her insanda mevcuttur. Fakat insanın sırf duyguya yönelmesi; yaşamını gelişigüzel, düzensiz bir şekilde sürdürmesine neden olur. Aynı şekilde kendini sırf akla ve düşünmeye vermek de insanın, hayata

karşı mukavemet gösterme gücünü yok eder. Zira duygu, hareket ettiricidir. Akıl ise yönelici ve rehberlik edicidir. Bu nedenle rehbersiz yapılan bir hareket, yıkıcı olabilir. Hareket kabiliyeti olmayan bir rehberlik ise, kendisine ivme kazandıran güçten yoksun olduğu için, yön tayin etmekten öteye geçmez ve tabii bir sonuç da vermez. İslâm ümmetinin, İslâm'ın hâkim olduğu dönemde olduğu gibi sağlıklı bir seyir alması için, akıl ile duygunun bir arada olması şarttır.

Tarihsel süreç içerisinde İslâm ümmetinin duyguyu harekete geçirme kabiliyeti, zamanla minimum düzeyde seyretmiş ve "duyguyu harekete geçirme" kabiliyeti yerini, körü körüne "duyguya yönelme"ye bırakmıştır. Sonunda duygu, ümmetin hayatına egemen olmuştur. Ümmetle düşmanları, yani İslâm ve Müslümanlarla, küfür ve kâfirler arasındaki çekişme; böyle bir dönemde büyüdü. Bu durumda Müslümanlar, "yöneltici faktör"ü, yani düşünme yetisini kaybettiler ve çalışmaları, herhangi bir sonuç vermedi. Dolayısıyla düşmanları, onlara galip geldi. Düşmanlarının kendilerini, akılla, fikirle (akıl ve fikir silahıyla) yendiğini; kendilerinin de duyguyla meşgul oldukları için yenildiklerini düşündüler. Böyle düşündükleri için de, düşünmeye yönelip duygudan yüz çevirdiler. Böylece düşünmeyi doğuran her şeyi yitirdiler. Düşünmeyi kutsadıkları için mekanik nesnelere hakkında kafa yorup durdular ve nihayet, yavaş düşünme sürecine girdiler. Duygularını yitirdikleri için, kıvrak zekâlarını da yitirdiler.

İşte bu nedenle her şeyden önce yapılması gereken ilk iş duyguyu, tekrar lâıyk olduğu yere koymaktır. Böylece düşünme, kendi eksenine konacak; mekanik nesnelere hakkında kafa yorulmayacak; hızlı düşünme yetisi kazanılmış olacaktır. Burada düşünme değil, duygu ve onun bulunması gereken yer söz konusudur. Bu nedenle önce, zaten insanda fitrat olarak var olan duyguyu, tekrar harekete geçirmek gerekir. Sorun, insanların düşünmede yoğunlaşmaları veya onu kutsallaştırmaları değil; asıl sorun duygunun, kendi merkezine tekrar yerleştirilmesidir. İşte bütün mesele budur.

Duygunun da tıpkı akıl gibi, hâlâ insanda mevcut olduğu ve insandan koparılmasının imkânsız olduğu doğrudur. Fakat mesele kişinin, duygu ve düşünmeyle meşgul oluşudur. Duygu, insanda zaten mevcuttur. Önemli olan onu, harekete geçirmektir. Fakat duyguyu harekete geçirme kabiliyeti yitirilmiş; onun yerine, düşünme harekete geçirilmiştir. Böylece kâfirler insanları, duygudan uzaklaştırmayı başarmışlardır. Bu da insanları, hızlı düşünememe ve kıvrak zekâyı kullanamama gibi bir problemle karşı karşıya bırakmıştır. İnsanlar, düşünme ile o kadar içli dışlı olmuşlardır ki ondan, istifade edemez ve kıvrak zekâlarını kullanamaz hale gelmişlerdir. Bunun temelinde, duyguyu harekete geçirme kabiliyetinin yitirilmesi ve yalnızca, düşünmeyle uğraşılması yatmaktadır. İnsan, hem duygu hem de akıldan müteşekkil olduğuna göre bunlardan birinin ihmal edilmesi, diğerinin de göz ardı edilmesi anlamına gelir ki, bu da verimsizliğe neden olur. Zira duygu mevcut olmadığı sürece aklın, yani düşünmenin verimli olması mümkün değildir. Duygunun, sadece mevcut olması da yetmez. Onun harekete geçirilmesi gerekir. O halde düşünme duyguyla birlikte, aynı anda harekete geçirilirse verimlilik kazanır. Düşünmenin verilmesi için ilk önce yapılması gereken; aynı anda düşünmeyle birlikte, duygunun da harekete geçirilmesidir.

ÇABA VE KIVRAK ZEKÂ

Çaba, hızlı düşünmeyi doğurur veya hızlı düşünmeye hız kazandırır. Aynı şekilde hızlı düşünme de kıvrak zekâyı meydana getirir. Buna rağmen kıvrak zekânın, kendine has bir özgünlüğü ve kendine göre bir karakteri vardır. Çaba, ne kadar güçlü olursa olsun; düşünce, ne denli hızlı olursa olsun; eğer kıvrak zekânın, kendine göre bir özgünlüğü ve karakteri yoksa, hiçbir yapay eylemin yararı olmaz. Ömer (رضي الله عنه) olayı, buna kanıt gösterilebilir. Kuşkusuz Ömer (رضي الله عنه), hızlı düşünmesini bilen ve kıvrak zekâ sahibi bir şahsiyetti. Fakat onun sahip olduğu bu yeti, kocasını şikâyet eden kadının problemini çözmeye yetmedi. Zira Ömer, kıvrak zekâsıyla kadının, kocası hakkındaki "gece kâim, gündüz sâim olduğu" şeklindeki sözlerinin, evlilik yükümlülüklerini yerine getirmede anlamına geldiğini algılayamamıştı. Aslında kadın, kocasını şikâyet ediyordu. Fakat Ömer bu sözlerden, kadının kocasını övdüğü anlamını çıkarmıştı. Ömer (رضي الله عنه)'in yanında bulunan kişilerden biri, kadının şikâyetinin içeriğini anlamıştı. Dolayısıyla kıvrak zekâyı sahip biriydi. Bu olayda da görüldüğü üzere, belli bir olayla ilgili olarak kıvrak zekâ, doğallığı ve kişide, olayları kavrama gücünün bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Bu yüzden çabayla, kıvrak zekâ fikri ortaya konabilir. Fakat sırf çabayla kıvrak zekâ oluşturulmaz. Zira kıvrak zekâ kişide, kıvrak zekâ fikrinin mevcut olmasının yanı sıra; hızlı düşünmeyle, nesneyi

veya olayı çabucak kavramakla da ilintilidir. Hızlı düşünme ve çaba gibi eylemler, kıvrak zekâ fikrini oluşturma yolunda, yalnızca birer yönlendiricidir.

Kıvrak zekâda ise, özgünlük ve doğallık şarttır. Kıvrak zekâ fikrinin oluşturulması, kıvrak zekâyâ ön hazırlık safhasıdır. Başka bir ifadeyle kıvrak zekâyı, bir bitkiye benzetirsek ön hazırlık aşaması, bu bitkiye uygun toprağın bulunması sürecidir. Kıvrak zekâ, koşullara, durumlara, sözün, olgunun ve olayların vuku buluş seyrine göre ortaya çıkar. Mü'minlerin Emiri Ömer (ؓ)'a gelen kadının, "kocasının gündüz sâim, gece kâim olduğu" ile ilgili sözlerini hatırlayalım. Kadın bu sözle, kocasını şikâyet etmektedir. Fakat Ömer (ؓ) bu sözleri, şikâyet değil de övgü olarak algılamıştı. Ömer (ؓ)'ın, bu olayda problemin özünü anlamamış olması; bu olayda kıvrak zekâsını ön plana çıkarmadığını gösterir. Yanındaki adamın, problemin özünü kavraması bu olayda, kıvrak zekâ unsurunu ön plana çıkardığının ifadesidir. Ancak bu olaydan adamın, kıvrak zekâyâ sahip olduğu; Mü'minlerin Emiri'nin de bu tür bir zekâyâ sahip olmadığı anlamı çıkarılamaz. Kıvrak zekâ fikrinin, Ömer (ؓ)'da daha fazla bulunmasına karşılık yanındaki adamın, olayı daha dikkatli gözlemlemesi, ondaki kıvrak zekâ yeteneğini ortaya çıkarmıştır. Her ne suretle olursa olsun bu durum, o kişide zekânın varlığına işaret eder. O halde kıvrak zekâ, kıvrak zekâ fikrine sahip olmayan kişilerde ortaya çıkmaz. Dahası kıvrak zekâ fikrine sahip kişilerde bile bu fikrin hayata geçirilmesi için, belli olaylarda belli noktaların ve yönlerin gözlemlenmesi gerekir. Fakat unutmamalı ki, sadece bir olayda kıvrak zekânın ortaya çıkması, kıvrak zekâ sahibinin -bu fikre sahip olsa da- kendiliğinden ve doğal bir kıvrak zekâ yetisine sahip olduğunu kanıtlamaz. O halde insanlarda, kıvrak zekâyı oluşturmak için çaba göstermek şarttır. Bu ise insanlara, kıvrak zekâ fikrini vermekle mümkündür. Kıvrak zekâyı meydana getirmek için bahsettiğimiz bütün unsurlar, aslında kıvrak zekâ fikrinin verilmesini hedefliyordu. Bu unsurlar, bilfiil kıvrak zekâyı oluşturmayı değil; kıvrak zekânın bir ön hazırlık aşamasını ortaya koymayı amaçlıyordu. Bu nedenle 'belli bir şeyi "gözlem"lemek, kıvrak zekânın temel unsurudur' denemez. Zira bu durum, belli zaman ve şartlara bağlıdır. Yani kıvrak zekâ meydana gelebilir de gelmeyebilir de. Temel unsur ise insanlara, kıvrak zekâ fikrini aşılaktır. İnsanlarda kıvrak zekâyı oluşturmaktan çok, insanları kıvrak zekâyâ hazırlamak önemlidir.

Biz, sadece kıvrak zekâdan yoksun olmayı değil; aynı zamanda, kıvrak zekâ fikrinin yokluğunu ve buna hazırlıklı olmamayı da şikâyet ediyoruz. O halde yapılacak şey, kıvrak zekâ ve bu yoldaki hazırlığı ortaya çıkarmak için çaba göstermek; ardından bu misyonu, gözleme, olaylara, olgulara ve biçimlere bırakmaktır. Bilinmelidir ki bizim amacımız insanları, birden bire kıvrak düşünür hale getirmek değildir. Zira böyle bir şey, akıllıca bir davranış olmadığı gibi aynı zamanda, faydasız ve imkânsız bir şeydir. Dolayısıyla önce; kıvrak zekâyı yetiştiren, ona uygun ortamı sağlayan, kıvrak zekâ fikrini ortaya çıkaran ön hazırlık niteliğindeki unsurları meydan getirmek için, çaba sarf edilmelidir. Böylece kıvrak düşünebilen kişinin, kıvrak zekâsı ortaya çıkmış olur. Artık bu kişinin sahip olduğu kıvrak zekâ, doğal bir unsur haline gelir. İslâm topraklarında yaşayan Müslümanlar, kıvrak zekâ yetilerini tamamen kaybetmiş değildirlere. Fakat Müslümanlar, kıvrak düşünceye sevk eden uygun ortamdan yoksun hale gelmişlerdir. Öyleyse yapılacak şey; kıvrak zekâ için uygun olan iklimi ve ortamı oluşturmak, başka bir ifadeyle insana, kıvrak zekâ fikrini vermek ve onu, bu fikre hazırlamaktır.

FİLEN MEVCUT REALİTE

Bireysel olsun toplumsal olsun, şu anda insanların karşı karşıya bulunduğu problem, her şey hakkında düşünme ve her şey hakkında yavaş bir biçimde fikir yürütme yoluna gitme alışkanlığıdır. Bu insanlara göre, her şey ama her şey araştırmaya, derinliğine incelemeye gereksinim duyar. İşte insanlarda fiilen mevcut olan şey budur. Fakat böyle bir durum, kıvrak zekâyı meydana getiren toprakla (iklimle) çelişmektedir. Çünkü insanı, yavaş yavaş, hızlı düşünmekten uzaklaştırır. Öyle ki, yavaş düşünmekten, araştırıp incelemekten zevk duymaya başlar. O halde önce bu çıkmazı aşmak ve kıvrak zekâyı kazanma yolunda, "seri düşünme"ye devam etmek gerekir. Yavaş düşünme çıkmazını aşmadıkça, ne kıvrak zekâyı ne de kıvrak zekâ iklimini oluşturmak mümkün değildir. Çözüm; kıvrak düşünmenin bizzat kendisini meydana getirmekten çok, kıvrak zekânın iklimine, uygun koşullarına, kıvrak zekâ fikrini vermeye ve bu fikri hazırlamaya yönelik olmalıdır.

Burada kıvrak zekâ ile kıvrak zekânın ortaya çıkması arasındaki ince farka, dikkat etmek gerekir. Sözelimi, Ömer (ؓ)'in yaşadığı İslâm toplumunda ve bu toplumun fertlerinde, kıvrak düşünme yetisi güçlüydü. Bu yetinin Ömer (ؓ)'da veya toplumun herhangi bir bireyinde ortaya çıkması önemli değildir. Önemli olan bu yetinin, o dönemde mevcut olmasıdır. Bizim de amacımız bu yetiyi, kendi çağımızdaki İslâm topluluklarında diriltmektir. Kıvrak zekâyâ, toplumu yöneten liderlerin mi yoksa genel halk kitlelerinin mi sahip olması gerektiği, başka bir konudur. Fakat bu yetinin, zeki kişilerde belirdiği ve nadiren aptal kişilerde de görüldüğü bir gerçektir.

Mesele, mevcut vakıyı çözmekten ibarettir. Yok olan bir şeyi var etmek, söz konusu değildir. Mevcut realite, kıvrak zekânın ikliminin mevcut olmadığını göstermektedir. Hedef, her şeyden önce bu iklimi oluşturmaktır. Bunu gerçekleştirmek için de mevcut realiteyi, insanın yaşadığı durumu iyice kavramak ve daha sonra, bu durumu çözme yoluna gitmek gerekir. Mevcut realite, yavaş düşünmenin ve derinlemesine araştırıp inceleme fikrinin toplumda yaygın bir şekilde hâkim olmasıdır. Üstelik bu gerçek tek başına, kıvrak zekâ fikrini öldürmeye yeterlidir. Kıvrak zekâ fikrini ortaya çıkarmak için, genel olarak araştırma ve incelemeye dayalı fikrin öldürülmesi gerekir. Bu bağlamda kıvrak zekâ meydana gelmeden, kıvrak zekâ faktörünü meydana getirecek uygun iklimin sağlanması öncelikli hedefdir.

Daha önce bahsettiğimiz hususlar, kıvrak zekâyı doğurabilirler. Ancak her halükarda, kıvrak zekâyı doğuracak toprağa ve iklime ihtiyaç vardır. Düşünceler ne kadar çeşitli olursa olsun uygun toprak ve iklim, vazgeçilmez temel unsurlardır. Burada "toprak ve iklim" şeklinde kullanılan mecaz terimler, kişinin iç dünyası ve dış dünyaya, eşyaya bakış açısıyla ilintilidir. "Toprak"tan kastedilen, kişinin iç dünyasının çözüme ve tedaviye hazır olması; hastalığın tehlike derecesinin iyice kavranmasıdır. İklim ise, bütün bu sayılanlar konusunda bir kamuoyunun, mevcut olmasının ifadesidir. Konunun özü, kişinin hayattaki nesnelere ve dış dünyaya bakış tarzında odaklanmaktadır. Eğer kişinin bakış açısı, her şeyin araştırmaya ve incelemeye tabi tutulmasını ön görüyorsa, bu durumda kıvrak zekâyâ sahip olmak, yani hızlı düşünmek asla mümkün değildir. Zira bir şey, araştırmaya ve incelemeye ihtiyaç duyduğu sürece kıvrak zekâdan uzaklaşır. Öyleyse önce kişinin iç dünyasından, bu bakış açısını arındırmak gerekir. Ancak sadece arındırmak da yetmez. Böyle bir bakış açısının, köklü bir değişikliğe tabi tutulması ve daha sonra çözüm yoluna gidilmesi kaçınılmazdır. Kişinin "toprak" olarak adlandırdığımız kişinin dış dünyaya bakış açısının önemi, burada ortaya çıkmaktadır. Yapılması gereken, bu bakış açısının değiştirilmesidir. Ancak bu yolla, kıvrak zekâ için uygun toprak meydana getirilebilir. Fakat bu bakış açısını değiştirmek, o kadar da kolay bir şey değildir. Çünkü insanlar, dış dünyadaki nesnelere hakkında fikir yürütmeye öylesine alışmışlardır ki, bu düşünme metodu olmadan gerçeğe ulaşamayacaklarını düşünür hale gelmişlerdir. Yavaş olsun hızlı olsun, düşündükleri tek şey düşünmektir. Bu yüzden çözüm, düşünceye yönelik olmamalıdır. Zira düşünce, hem mevcut gerçekle hem de planlanan hedefle çelişmektedir. Çözüm, düşüncenin türüne yönelik olmalıdır. Düşüncenin yavaş mı hızlı mı olduğu üzerinde yoğunlaşmak esastır. Bu nedenle düşünceye atfedilen kudsiyet, olduğu gibi bırakılır; hatta teşvik bile edilir. Ancak düşüncenin yavaş seyrine ve bu yavaş seyrin doğurduğu sonuçlara karşı mücadele edilir. Böylelikle uygun çözüm yolu bulunur.

Kişinin iç dünyasının, düşünceden alıkonulması doğru değildir. Tam tersine kişiyi, hızlı düşünmeye yöneltmek gerekir. Düşüncüyü süratli hale getirdiğimiz takdirde, başka bir ifadeyle düşüncenin bizzat kendisini sürate dönüştürdüğümüzde kıvrak zekâ, kendiliğinden ortaya çıkmış olur. Bu dönüşümü sağlamak önemlidir. Dönüşümü gerçekleştirdikten sonra, kıvrak zekâ sorununun özü şudur: İnsanlar, düşüncüyü önemsiyorlar ve ona mertebelerin en yücesini atfediyorlar. Araştırma ve incelemeye, olmazsa olmaz koşulunu getiriyorlar. Dolayısıyla sorunun özünde, araştırma ve inceleme yatıyor. Demek ki çözüm getirirken, buna dikkat etmek gerekiyor. Çözümler, sadece düşünceye yönelik olmamalı, aynı zamanda sorunun araştırma ve inceleme boyutuna da yönelik olmalıdır. Zira düşünceye dayalı olan her şey, araştırma ve incelemeye dayalı değildir. Sözelimi araştırma ve incelemeye dayalı düşünme metodu, mekanik düşünmeyi öngören unsurlara zarar verir. Bir sandalyeyi ele alalım: "Sandalye", yaşamımızdaki şeylerden sadece birisi değil mi? Üzerinde araştırma yapmaya, onu incelemeye gerek var mı? "Sandalye" deyip geçiyoruz. Bir mefhum veya şey (nesne, eşya) olduğu halde onun özünü, araştırma ve incelemeye değil sadece, zahiren ismini kullanarak kavriyoruz. Nesnenin isminin zikredilmesi, yani salt düşünce, bu nesneyi kavramamıza yetiyor. Mekanik düşünce ile ilgili söylediklerimiz, pek çok düşünce türü için de geçerlidir. Her şeyi araştırmaya, incelemeye kalkışmak yanlıştır. Doğru olan, hayattaki nesnelere nesnel bir bakışla yaklaşmaktır. Eğer araştırmayı gerektiren bir nesneyse araştırıp incelemek gerekir. Aksi nitelikte bir nesne

ise, aksini yapmak gerekir. Böylece çözüme bir parça daha yaklaşmış; ardından da kıvrak zekâ yetisini kazanmış oluruz.

Nesnelerin sahip olduğu, taşıdığı koşullar, onların araştırma ve incelemeye ihtiyaç duyup duymadığını belirleyen unsurlardır. Mesela Batı'nın, Lübnan ve İsrail'i, İslâm ülkeleriyle sınırı olan Doğu Akdeniz havzasına açılan köprüünün birer başı haline getirmesi, kuşkusuz planlı yapılmış bir eylemdir. Fakat bu köprü başlarının yıkılması meselesi söz konusu olduğunda, herhangi bir araştırmaya veya incelemeye gerek var mı? Buna koşullar karar verir. Eğer şartlar söz konusu köprü başlarının, Batı'nın dikkatinden kaçtığına ve zahmetsiz bir şekilde yıkılabileceğine işaret ediyorsa, bu durumda yapılacak araştırma ve inceleme, yıkıma engel teşkil eden, yıkımı geciktiren bir unsur olarak karşımıza çıkar. Hatta ümmetin çıkarlarından çok, düşmanın çıkarına hizmet eder. Bu nedenle meseleye, gerçekçi bir bakış açısıyla yaklaşmak gerekir. Zira Batı'nın, bu köprü başını inşa edip sonra onu ihmal etmesi ile şimdilik yıkıma kalkışmaması veya buna cesaret etmemesi arasında fark vardır. Eğer Batı'nın, bunu gözden kaçırdığı söz konusuysa meselenin, düşünceye değil, hızlı bir çalışmaya, yani kıvrak zekâyâ ihtiyacı vardır. Fakat Batı, inşa ettiği köprüünün yıkılmasını engellemek için bölgeye güçlerini yığmışsa, bu durumda meseleyi, tüm ayrıntılarıyla incelemek gerekir. Aksi takdirde tehlike kapıdadır. O halde meselenin, araştırma ve incelemeyle ilgisi yoktur. Önemli olan, koşullardır. Koşullar neyi ön görüyorsa, onun gerekleri yerine getirilmelidir. Koşullar, meselenin araştırılmasını ön görüyorsa araştırılmalıdır. Araştırmayı gerektirecek bir durum söz konusu değilse kıvrak zekâ gücüyle, hızlı bir çalışmaya girişilmelidir. Kısacası koşullara göre karar vermek esastır.

Bu, meselenin birinci yönüdür. İkinci yönü ise zeki insanlarda, hızlı düşünme aşkının meydana getirilmesidir. Bu kişilerin, meselenin araştırmayı gerektiren bir mesele olup olmadığına dair yaptıkları incelemeyle yetinmeyip kendilerini, hızlı düşünmeye alıştırmaları gerekir. Bu da araştırma ve incelemeye saldırmadan; riskine girmeden; düşüncenin türüne saldırmakla ve ona yönelmekle olur. Aslında insanlar, zekâlarının karakteristik özelliği gereği, hızlı düşünme ve hızlı karar vermeye eğilimlidirler. İnsanın bu özelliği bile tek başına onun, özel bir muameleye tabi tutulması için yeterlidir.

Sözün özü, önce nesneye bakılacak: Araştırmaya ihtiyaç duyuyor mu? İhtiyaç duyuyorsa, nesne hakkında araştırma yapılacak; eğer nesnenin böyle bir gereksinimi olmadığına karar verilirse, faydadan çok zarar vereceğinden nesne hakkında, herhangi bir araştırma yapılmayacak. Bu arada zeki insanlara, akıllarına gelen her düşüncüyü hızlı bir şekilde gerçekleştirmeleri gerektiği telkin edilecek. Böylece özel bir muameleye, özel bir ilgiye tabi tutulmaları gerekmektedir. Bu şekilde yavaş düşünmeden hızlı düşünmeye, yani kıvrak zekâyâ süratli geçiş yapmaları mümkün olacak; bu eylem, başkaları tarafından da taklit edilecektir. Bu durum, özel bir yarar sağlamanın ötesinde genel bir yarar sağlayacaktır ki, hedeflediğimiz aşama da budur.

Kısacası, toplumun bir bütün olarak ele alınıp araştırma ve inceleme fikrinden uzaklaştırılması esastır. Toplum, çeşitli örneklerle hangi meselenin araştırmaya gereksinim duyduğu, hangi meselenin herhangi bir araştırmaya ihtiyaç duymadığı konusunda bilgilendirilmelidir. Aynı meseleyi, iki farklı durumda örnekleme yoluna gitmek ise en iyi metottur. Ortaya çıkarılmaları kolay olduğundan ve toplumda istisnaî bir konuma sahip olmalarından dolayı, toplumun zeki bireylerinin tedavi edilmesi, topyekün toplumun tedavi edilmesini kolaylaştıracaktır. Zira önemli olan, araştırma ve inceleme alışkanlığının ve böyle düşünmenin, bireylerin iç dünyalarından arındırılmasıdır. Hangi metot aracılığıyla olursa olsun, ister araştırmaya ihtiyaç duyan meselelerle ihtiyaç duymayan meseleleri ayırt etme metodu olsun; ister toplumun zeki bireylerine özel ilgi gösterme metodu aracılığıyla olsun önemli olan bireyi, araştırma alışkanlığından kurtarmaktır.

Kişide, hızlı düşünmeyi yeşertecek yeterli toprak meydana gelmişse veya dışarıdan bir etkiyle oluşturulmuşsa ve söz konusu oluşum, kişide bir prensip haline gelmişse o zaman, bu toprak için uygun iklimin meydana getirilmesi de kolaylaşır. Zira iklimin meydana getirilmemesi durumunda araştırma-inceleme alışkanlığının, tamamen ortadan kaldırıldığından emin olunamaz. Zaten böyle bir güven ortamı mevcutsa, kıvrak zekâ için uygun iklim de mevcut demektir. Uygun toprağın meydana getirilmesi, uygun iklimin meydana getirilmesine öncülük eder. Hedefe varmak kamuoyunu, araştırma karşıtı bir kampanyayla örgütlemek değil; toplumu ve özellikle toplumun zeki bireylerini, araştırma ve inceleme fikrinden uzaklaştırmakla mümkündür. Bireyi, olur-olmaz her şeyi araştırma ve inceleme fikrinden uzaklaştırmak çözümün, önemli kilometre köşe taşıdır. Birey, bu fikirden arındırıldıkça çözüme yaklaşır. Aksi takdirde uygulamaya konan her çözüm, zararlı olmasa da kalıcı bir çözüm olmaz.

KIVRAK ZEKÂNIN ÖZÜ

Kıvrak zekâyla ilgili birtakım ayrıntılar ve onun dinamiklerini bir tarafa bırakırsak, kıvrak zekânın özünün, hızlı düşünme ve hızlı karar verme işleminden ibâret olduğunu kavramış oluruz. Daha önce söz ettiğimiz örnekte kadın, Mü'minlerin Emiri'ne: "kocasının gece kâim, gündüz sâim olduğunu" söylüyordu. Bu sözleri seri bir biçimde kavrayıp kadının bu sözlerle kocasını şikâyet ettiğine karar vermek, kıvrak zekâdan doğan bir sonuçtur. Fakat Ömer (ؓ), bu olayda, kıvrak zekâsını kullanmadığı için bu sözleri, kadının kocasına bir övgüsü biçiminde algılamış; dolayısıyla hukukî bir karar vermemiştir. Ömer (ؓ)'ın yanındaki şahıslardan biri, kıvrak zekâsı sayesinde kadının sözlerinin övgüden değil, şikâyetten kaynaklandığını seri bir şekilde algılamıştı. Bu sözlerle kadının, aslında bir şikâyeti dile getirmek istediğine karar vermiş, böylece kıvrak zekâ örneği sergilemişti.

Kıvrak zekâ; sözü veya herhangi bir işi, eylemi, oluşu anında kavramak ve anında karar vermektir. İşte bu anında kavrama ve karar verme mekanizmasına "kıvrak zekâ" diyoruz. Belki ilk bakışta aklımıza, anında kavrama ile anında karar verme unsurlarının aynı olduğu düşüncesi gelebilir. Fakat gerçekte kavrama, anında karar vermeyle yapılan bir hazırlık aşamasıdır. Yukarıdaki örnekte adamın, kadının sözlerini bir şikâyetin ifadesi olarak kavraması; meselenin, bir şikâyetin ifadesi olduğuna karar vermesinin hazırlık aşamasıdır. Karar vermeden önce söz, iş, oluş ve eylemin algılanması; herhangi bir işleme girişmeyi veya bir reaksiyon göstermeyi gerektirmeyebilir de. Eylemin algılanması, bu "kavrama" eyleminden başka bir şey değildir. Zira karar söz konusuysa ancak o zaman, eyleme geçmek söz konusu olur. Kıvrak zekânın temel sonucu "kavrama" unsuru değil, "karar verme" unsurudur. "Kavrama", salt zihinsel bir eylemdir. Yukarıdaki örnekte adam, kıvrak zekâyı sâhip biriydi. Kadının, kocasından söz ettiğini ve bu sözlerini, Ömer (ؓ)'a yönelttiğini algılamış; ardından kafasında bu sözlerin bir şikâyetin ifadesi olduğuna dair zihinsel bir eylem gerçekleşmiş, sonunda bir şikâyetin söz konusu olduğuna karar vermişti. Bu "karar", bir "kavrama" sonucu doğarken "kavrama" ise salt zihinsel bir eylemden doğmuştur. Demek ki kıvrak zekânın meydana gelmesi için, hüküm vermeden önce anında kavramak ve anında karar vermek gerekir. Bu nedenle kıvrak zekâ, anında kavrama eyleminden hemen sonra, anında karar vermektir. Meselenin özünde de bu yatmaktadır. Kıvrak zekâda ilk aşama "anında kavramak"; hazırlık aşamasının hemen ardından gelen ikinci aşama ise, "anında karar vermek"tir. Anında kavrama eylemi, doğal olarak anında karar vermeyi gerektiriyorsa da meselenin özünde, sırasıyla bahsedilen iki aşama yatmaktadır.

Bir sözü, işi, oluşu, eylemi kavramak ne kadar önemliyse, bunlar hakkında karar vermek de o kadar önemlidir. Zira kavranılan şey hakkında, kesinlikle bir karara varılır. Öyleyse kavramak, meselenin temelini teşkil eder. Yukarıdaki örnekte Ömer (ؓ), kadının sözlerini şikâyet olarak algılasaydı bu sözlerin, övgü değil şikâyet olduğunu anlar ve buna göre bir karar verirdi. Ama kadın şikâyetini, muhatabının anlamadığı bir üslûpla dile getirmişti. Bu yüzden muhatap, kadının sözlerini şikâyet olarak kavramamıştı. Kıvrak zekâ eylemi gerçekleşmediğinden muhatap, bu şikâyeti algılayamamış; dolayısıyla meseleyi çözme yönünde herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Bu yüzden muhatabın, önce kadının sözlerini kavraması gerekirdi. Bu tip manzaralara, özellikle şikâyetini açıkça dile getirmekten sıkılan ve şikâyet edilen organ tarafından reddedilmekten korkan kişilerde sıkça rastlanmaktadır. Kıvrak zekâ, insanların taleplerini anlaşılır bir şekilde ortaya koymalarını sağlamak için de gereklidir. Kadının talebi, mâruz kaldığı haksızlığın ortadan kaldırılmasıdır. İslâm toplumunda haksızlıkları ortadan kaldıran tek merci ise, Mü'minlerin Emiri'dir. Fakat bu merciin kadının şikâyetini algılayamaması; kadının kocasının "gündüz sâim, gece kâim" olarak hayatını sürdürmesine, dolayısıyla evliliğin öngördüğü haklardan yoksun kalmasına neden olabilirdi. Kıvrak zekânın olmayışı, bu haksızlığın sürmesine sebep olabilirdi. O halde kıvrak zekânın özünün, çok iyi anlaşılması gerekir. Buna göre kıvrak zekânın özünde, "anında kavrama" ve "anında karar" verme yatmaktadır. Bu gerçek böyle algılanmadığı takdirde ne kıvrak zekâ eylemi gerçekleştirilebilir ne adâlet sağlanabilir ne de tehlike bertaraf edilebilir. Bu yüzden kıvrak zekâyı meydana getirmek için kıvrak zekânın özünü, iyice kavramak kaçınılmaz bir eylemdir.

KIVRAK ZEKÂNIN ÜMMETE ETKİSİ

Ümmet, aynı inanç etrafında toplanan, sistemi ve rejimi, bu inançtan doğan insanlar topluluğudur. Bu tanıma göre, Arap olsun Türk olsun veya Fars olsun tüm fakihler, ümmetin bireyleridir. Zira tüm fakihleri, kabul ettikleri sistemi doğuran tek bir inanç bir araya getirmektedir. Mü'minlerin Emiri de insanlarla aynı akideyi paylaştığı için ümmettendir. Ümmetin bireyleri ise birey olmalarına karşın insanlarla, aynı inanç etrafında toplandıkları için ümmettendirler. Bireylerini, "milliyetçilik" ve "kabilecilik" düşüncesiyle bir araya toplayıp bir varlık oluşturan "halk"ın bireylerinde, her ne kadar kıvrak zekâ bulunsun da topyekün halkta, kıvrak zekâdan söz edilemez. Çünkü kıvrak zekâ, halk mefhumuna uygun değildir. Zira "halk" ve "kabilecilik" kavramları, bünyesinden -insan, hayat ve kâinat hakkında- kapsamlı bir düşünce çıkarmaya elverişli değildir. Bünyesinden birtakım mefhumlar doğuramayan bir sistem, hayat nizamı olarak karşımıza çıkabilir. Fakat tüm insanların karşısına, tek bir üslûpla çıkması mümkün değildir. Çünkü onların hayata bakışları farklıdır. Bu nedenle "halk"ta ve "oluşum"da, kıvrak zekânın izini aramak boşunadır. Çünkü "halk", bir sisteme sahip olsa da bu sistem, insan, hayat ve kainat hakkında kapsamlı düşünceden doğmadığı için, kıvrak zekâyı meydana getirmeye elverişli değildir.

Ferde veya fertlere, kıvrak zekâ yetisini kazandırmak için, bünyesinde bir sistem doğurabilecek ortak bir inancın mevcut olması zorunludur. Bu nedenle Arap, Türk ve Fars topluluklarını veya bu toplulukların her birini, ayrı ayrı düşünerek onlarda kıvrak zekâyı oluşturmak ve "kıvrak zekâ"nın onları etkilemesini beklemek mümkün değildir. Çünkü her bir topluluğun bireyleri arasında, kan ve kitle bağından başka bir bağ yoktur. Böylesi bir bağdan, bir sistemin doğması mümkün olmadığına göre bu tip oluşumlara, kıvrak zekâyı aşmak da mümkün değildir. O halde kıvrak zekâ, ümmetlerde meydana gelir. Etkisini de ancak, ümmet bünyesinde gösterebilir. Halk kitleleri bünyesinde, kıvrak zekâ barınmaz. Demek ki, kıvrak zekâ eğitiminde kişinin, ümmetin bir ferdi olması gerekir ki bu kişinin inancından, bir sistemin meydana gelmesi mümkün olabilsin.

Mesela Araplara, halk ve milliyet temeli üzerinde kıvrak zekâ aşılabilir. Kıvrak zekânın aşılabilmesi için, kendi sistemini oluşturacak ortak bir inancın mevcut olması gereklidir. Zira haksızlığın ortadan kaldırılması veya tehlikenin bertaraf edilmesi için söz ve eylem, bir tek mefhumla yönelmelidir. Zaten anında kavrama ve karar verme mekanizması, bu mefhumda somut hale gelir. Önceki örnekte kadının kocasını şikâyet etmesi, kadına âdil davranılması ve ona haksızlık yapılmaması anlayışına dayanmaktadır. Bu anlayış, inancın doğurduğu sistemde mevcuttur. Böyle bir anlayış olmasaydı, kıvrak zekâ nasıl somutlaşırdı? Bir etki gösterebilir miydi? Aynı şekilde benzin örneğinde şoförün, akan maddenin benzin olduğunu anlaması da benzinin, tehlikeli bir madde olduğu anlayışına dayanmaktadır. Şoför, kayıtsız bir kişi olsaydı bu, onun böyle bir anlayışa sahip olmadığı anlamına gelecekti. Kavrama eylemine giden yol, mefhumdan geçer. Mefhum, bir etki unsurudur. Eğer bu mefhum, kesin bir inançtan doğarsa etkiye sahip olur. Aksi takdirde, herhangi bir etki gösteremez. Bu nedenle, ümmette ve ümmetin bireylerinde oluşması ve etkisini göstermesi için, kıvrak zekâ eğitiminin yapılması kesinlikle gereklidir. Bu eğitimin, ümmet veya ümmetin bireyleri çerçevesinde verilmesi zorunludur. Başka bir ifadeyle kıvrak zekâ eğitimi; bir sistemi oluşturan, aynı inanç etrafında toplanan insanların, güçlü bir inançtan doğan mefhumlarına dayanmalıdır. Kıvrak zeka eğitiminin ve etkisinin, ancak ümmette ve bireylerinde gerçekleşebileceği şeklindeki ifademiz de bu anlayışa dayanmaktadır.

Fakat ayrı bölgelerdeki oluşumlarda, yapılanmalarda, devletçiklerde rastlanan ve bazılarının, "kıvrak zekâ" diye adlandırdıkları unsur, kıvrak zekâ değil, kıvrak gözlemdir. Çünkü kıvrak zekâ; sağlam bir akideden doğan bir mefhumla bağlantılı bir söz, iş, oluş ve eylem hakkında anında kavrama ve karar verme mekanizmasıdır.

Kıvrak gözlem ise kıvrak zekâdan farklıdır. Kıvrak gözlem; bir söz, iş, oluş ve eylemin bizzat kendisi hakkında yapılan gözlemdir. Bu tür gözlemin, söz konusu söz, iş oluş ve eylem ile belli bir mefhum arasındaki ilişkisini gözlemlemekle ilgisi yoktur. Kıvrak gözlem, kıvrak zekâyla birtakım benzerlikler gösterse de farklı bir unsurdur. Kıvrak gözlem, her insanda bulunabilir. Fakat kıvrak zekâ, ancak ümmet yapısı içinde meyvesini verebilir. Başka bir ifadeyle kıvrak zekânın ümmet yapısı içinde

gerçekleşmesi; etkili olmasının koşullarından biri olduğu gibi, aynı zamanda kıvrak zekâ eğitiminin ve oluşumunun da bir koşuludur. Zira bir etkiden söz edeceksek, sistemleri ve mefhumları meydana getiren bir akidenin varlığından da söz etmemiz gerekir. Üstelik hızlı kavrama ve kıvrak zekâ eğitimi, ancak bir mefhumla göre gerçekleştirilebilir. Bu anlayışın, herkes tarafından kavranabilir olması için de kaynağını, ortak bir inançtan, ideolojiden alması gerekir. Bu ise, ancak ümmet yapısı içinde gerçekleşebilir. Ümmetin tüm fertlerinde, böyle ortak bir anlayış meydana getirilmedikçe kıvrak zekânın, topyekün ümmette bir etki oluşturması güçleşir. Demek ki kıvrak zekâ, ancak bir ümmet bünyesinde gerçekleşebilir. Bir halkın veya buna benzer bir oluşumun bünyesinde gerçekleşmesi ve böyle bir bünyede etki göstermesi ise oldukça zordur.

Batı, İslâm ümmetinin bir akide etrafında toplandığını fark etmiş; bu yüzden mefhumları, akideden ayırmaya çalışmıştır. Zamanla birtakım belli mefhumları, akideden ayırmayı ve ondan koparmayı başarmıştır. Artık ümmet bünyesinde, kıvrak zekâyâ önem verilmez olmuş, hatta etkisini göstermeyecek biçimde yok olmuştur. Kıvrak zekâyı, insanların iç dünyalarına tekrar kazandırmak için, mefhumların yeniden diriltilmesi ve bu mefhumların akideyle irtibatının sağlanması kaçınılmazdır. Başka bir deyişle akideyle hayat hakkındaki mefhumlar arasında, yani nizamlar arasında bağlantı kurmak şarttır. Bu şekilde hem insanlara kıvrak zekâ kazandırılmış hem de kıvrak zeka, doğal bir biçimde etkisini göstermiş olur.

Anında kavrama ve karar verme mekanizması olan kıvrak zekâ, ümmetin kendine özgü mefhumları anladığı oranda etkisini gösterir. Ümmetin bu mefhumları anlayıp özümsemesi ise bu mefhumların, akideyle ne kadar bağlantılı olduğuna bağlıdır. Mefhumlar, ümmet tarafından anlaşılıp onun bünyesinde yerleştiğinde kıvrak zekâ, ümmetin bünyesine doğal bir biçimde yetiştirilebilir. Kıvrak zekânın etkisi de mefhumların, akideye bağlanma gücü oranında güçlü olur. Örneğin politika, ilim, irfan, savaş ve direniş gibi konular, akideye bağlı değildir. Bu gibi meselelerin, insanî olması hasebiyle insanla; hayat ve tehlikeyle ilgisi vardır. Bunların, akide ile bağlantısı olmadığı söylenebileceği gibi bu konuda, çeşitli fikirler de ileri sürülebilir.

Ancak şu bir gerçektir ki bu meseleler, insanî olması nedeniyle insanı ilgilendiren meselelerdir. Hayatın gerçeklerine vakıf olabilmesi için insanın, hayatla ilgili bir temeli olmalıdır. Hayatın temeli ise inançtır. Bu nedenle bahsettiğimiz meselelerin, temelinde akideye bağlı olması kaçınılmazdır. Bu gibi meselelerde kıvrak kavramayı ve kıvrak gözlemi, yani kıvrak zekâyı kullanmak mümkündür. Ancak meselelerle akide arasında bir bağlantı kurulup buna göre bir yaklaşımda bulunulmuyorsa, burada sadece kıvrak gözlem söz konusu olabilir; kıvrak zekâdan söz edilmez. Kıvrak zekânın söz konusu olması için meselenin, hayatın temeliyle, yani akideyle irtibatlandırılması gerekmektedir. Ancak bu şekilde kıvrak zekâ meydana gelir. Mesele ile akide arasında bağ kurulmazsa, o zaman söz konusu olan sadece ve sadece kıvrak gözlemdir.

Benzin örneğinde, akan sınının görülmesi ve bu sınının benzin olduğunun farkına varılması ile aynı yöne devam edildiği takdirde, doğacak tehlike arasında bir bağ vardır. Akan sınının benzin olduğunu fark eden kişi eğer bir Müslümansa, kendisini tehlikeye atmamasını öngören ideolojiyle irtibat kurarak, yönünü değiştirir ve akan maddeye yaklaşmaz. Aynı şekilde Ömer (رضي الله عنه) olayında, Ömer (رضي الله عنه)'ın yanında bulunanlardan biri; "kocam gündüz sâim, gece kâim" sözleriyle, kadının kocasını övmediğini, aksine onu şikâyet ettiğini anlamıştı. Bu adam, şikâyete muhatap organın Mü'minlerin Emiri olduğunu ve şikâyet edilen kişinin ise kadının kocası olduğunu kavramış; bu bilgiler ışığında kadının kocası üzerindeki haklarına, Allah için edâ edilen gece namazı ve farz olmayan gündüz orucundan daha fazla öncelik tanıyan bir inançla bağ kurmuştu. Kul hakkının, Allah hakkından önce geldiğine karar vermiş; sonuçta sadece kıvrak gözlem unsuru değil, aynı zamanda kıvrak zekâ unsuru da gerçekleşmişti. Burada kıvrak zekânın, inanca bağlı olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Bu iki örnekten de açıkça anlaşıldığı gibi kıvrak zekâ etkisini, aynı inanç etrafında toplanan ümmetin bünyesinde gösterir. Bu etki, "halk" mefhumunun bünyesinde görülmez. Zira "halk" mefhumunda kıvrak zekâ değil, sadece kıvrak gözlem gerçekleşir. Bu bağlamda kıvrak zekâ, "halk" bünyesinde değil, "ümmet" çerçevesinde meydana gelir. Eğer "halk" çerçevesinde gerçekleşirse, sadece kıvrak gözlem gerçekleşmiş olur. Bu nedenle insanlara kıvrak zekâ yetisi kazandırılmak ve bu yolda bir etki oluşturulmak isteniyorsa bunun, "halk" bazında değil, "ümmet" çerçevesinde olması gerekir. Bunun önemi, iki noktada karşımıza çıkar:

a- Kişiyi kıvrak zekâ kazandırma çalışmalarında ihtiyaç duyulması,

b- İnsanlara yaptığı etki bakımından.

Kıvrak zekânın insanlara yaptığı etki, gün gibi ortadadır. Çünkü etki, bir şeyin ancak insanları bir araya getiren aynı ortak inancın, ideolojinin ön gördüğü biçimde kavranmasıyla sağlanır. Eğer bu ortak inanç yoksa, etkinin hedefi nasıl algılanabilir? Bir gösterge veya hedef olmaksızın bu nasıl gerçekleşebilir? Söz konusu gösterge veya hedef olmadan etkiden söz edilebilir mi?

Aynı şekilde kavrama unsuru da kıvrak zekâ için zarurîdir. Kavrama olmadan, ne kadar kıvraklık mevcut olursa olsun, kıvrak zekâdan söz etmek mümkün değildir. Zira kıvrak zekâ, kastedilen şeyi anında kavramaktır. Bu ise ancak, bağlantılar kurarak sağlanabilir. Evet zaman zaman muhatabın, ne demek istediği hızlı bir biçimde algılanabilir. Fakat buradaki kavrama biçimi kıvrak zekâdan değil, kıvrak gözlemden ileri gelmektedir. Örneğin; sizin kim olduğunuzu öğrenmek isteyen birinin, soruyu sormadaki amacını algılayabilirsiniz; seri bir biçimde bu sorunun altında neyin yattığını kafanızda biçimlendirir ve onun amacına hizmet etmeyecek seri bir cevap verebilirsiniz. Zira bu kişinin, ne öğrenmek istediği ile sorusu arasında bağlantı kurarak bir kavrama yoluna gidersiniz. Bu kıvrak zekânın değil, kıvrak gözlemin örneğidir. Çünkü buradaki kıvrak kavrama unsuru; muhatabınızla paylaştığınız aynı inançtan, ideolojiden değil, bu soruyla neyi kastettiğini öğrenmenizden ileri gelmektedir. Dolayısıyla adamın amacını öğrenmek için, akide ve akideden çıkan hükümlerle bağlantı kurulmadığından ve emrivâki bir şekilde öğrenilmiş olduğundan burada, kıvrak gözlem söz konusu olup kıvrak zekâdan söz edilemez.

Bunun yanı sıra akideyle bağlantı kurmadan, amaç hakkında elde edilen bilgi, eksik bilgidir; zira emrivâkiden veya daha başka faktörlerden doğmuştur. Bu ise doğru sonuç verebileceği gibi, vermeyebilir de. Bu nedenle böyle bir bilgi, eksik bir bilgi olduğundan kıvrak zekâyı değil, yalnızca kıvrak gözlemi doğurur. Zira burada mesele, seri bir biçimde olayı kavramaktan ibârettir. Bu kavrama sonucu ortaya çıkan bilgi, asıl bağlantı kurulması gereken unsurdan yoksun olduğu için de kesinlikle eksiktir. Çünkü kişi ile muhatabı arasında var olan inançla, bağlantı kurmaktan uzaktır. Dahası inanç dışında bir unsurla bağ kurulduğu için, bağ kurma işleminden tamamen yoksundur. Burada hızlı bir şekilde kavrama gerçekleşse bile kavrama işlemi, ortak bir inançtan kaynaklanmadığından, kıvrak gözlem olarak yerinde sayar.

Konuşan kişinin ne demek istediğini öğrenmek, sadece kıvrak gözlem sâyesinde olmaz. Kıvrak gözlem, eksik bir bilginin yansıtılmasıdır. Muhatabın maksadını öğrenmek için (kıvrak gözlemlerle beraber) bağlantı da kurmak gerekir. Kıvrak zekâ, bu aşamadan sonra doğar. İşte bu gerçek, etki işleminin halka değil, ümmete yönelik olduğunu gösterir.

Kısaca kıvrak zekâ etkisini, kişinin olayı anında algılayıp inançla ve inançtan doğan hususlarla bağlantı kurmasından sonra gösterir. Sadece olayı kavramak, kıvrak gözlemi doğururken; olayı inançla irtibatlandırmak, kıvrak zekâyı meydana getirir. Ancak her iki durumda da muhatabın, ne demek istediğini, söz, iş, oluş ve eylemin seyrinden anlamak mümkündür. Fakat bu söz, iş, oluş ve eylemin algılanması, inançla irtibatlandırılmadığı müddetçe eksik kalır. Bu kavrama unsuru, ideolojiyle irtibatlandırıldığında bilgi, eksiksiz ve sağlam bir bilgiye dönüşür.

Bu nedenle şu iki unsura dikkat etmek gerekir:

Birincisi; söz, iş, oluş ve eylemin anında algılanmasıdır ki, bunun sonucunda kıvrak gözlem meydana gelir. Bu ise, hem ümmet hem de halk bazında ortaya çıkabilecek genel bir unsurdur.

İkincisi ise; söz, iş, oluş, eylem ile inanç ve inançtan doğan unsurlar arasında bağlantı kurmaktır. Bu ise, ümmete özgü bir unsur olup kesin bir biçimde kıvrak zekâyı doğurur. Bu nedenle etki alanı, sadece halkı değil ümmeti de içine almalıdır. Çünkü ümmet, bu etkiye en açık hedef olup bu hedef gerçekleştirildiğinde, doğal bir kıvrak zekâyı sahip olur. Öte yandan bağlantı kurma işlemi, kıvrak zekânın zorunlu unsurlarından biridir. İnançla bağlantı kurmadan kıvrak zekâ gerçekleştirilemez. Bu nedenle etki unsuru, inanç veya inançtan doğan hükümler ve fikirler aracılığıyla ümmete yönelik olmalıdır.

KIVRAK ZEKÂ İLE KIVRAK GÖZLEM ARASINDAKİ FARK

Kıvrak zekâ da, kıvrak gözlem de kaynağını, sür'atli idrakten alır. Yalnız kıvrak zekâ, sonuçlarıyla birlikte meydana gelir. Daha önce verdiğimiz iki örneği hatırlayalım: Ömer (ؓ)'a kocasının "gündüz sâim, gece kâim" olduğunu söyleyen kadın örneği ile; elmayı ikiye bölüp yarısını Rasulullah (ﷺ)'e veren kadın örneğini ele alalım.

Birinci örnekte Ömer (ؓ)'ın yanında bulunan bedevi, kadının kocasını övmediğini, aslında onu şikâyet ettiğini anlamıştı. İşte buradaki şikâyetin özünü anlama olgusu, kıvrak zekâdır.

Bir kadın, ikiye ayırdığı elmanın yarısını Rasulullah'a vererek, hayz halinin mahiyetini öğrenmek istediğinde Rasulullah (ﷺ), kadının ne sormak istediğini anlamış; ona cevap vermiştir. Burada ise kıvrak zekâ değil, kıvrak gözlem karşımıza çıkmaktadır. Zira Rasulullah, kendisine verilen elmadan, hayız hâlinin öğrenilmek istendiğini anlamıştır. İşte bu, kıvrak kavrama esası üzerinde olsa da kıvrak gözlemdir.

Kıvrak gözlem; bir sözün veya davranışın, bünyesinde barındırdığı anlamı hızla kavramaktır. Kıvrak zekâ da bu tanıma uyar. Ancak ikisi arasındaki tek fark; kıvrak zekâda sözün veya davranışın, pek çok anlamlarından veya anlam göstergelerinden bir tanesini seçip kavramak söz konusudur. Kıvrak gözlemde ise, sözü söyleyen veya davranışı işleyen kişinin, sözünü veya davranışını kamufle etme yoluna giderken, kastettiği bir tek anlam vardır. Bu kişi ile muhatabı aynı noktada buluşurlarsa burada, kıvrak gözlem söz konusudur. Başka bir ifadeyle kıvrak gözlem, söz veya davranış kamufle edildiğinde; kıvrak zekâ ise, kastedilen şey kamufle edildiğinde ortaya çıkar. Fakat hem kıvrak zekâ hem de kıvrak gözlem, yalnızca kıvrak düşünceden doğduklarından, ancak zeki insanların sâhip oldukları meziyetlerdir. Yukarıda bahsedilen birinci örnekte Ömer (ؓ)'a: "kocam gündüz sâim, gece kâim" diyen kadın, asıl söylemek istediğini yani amacını kamufle etmiştir. İkinci örnekte, Peygamber (ﷺ)'e elmanın yarısını veren kadın ise amacını değil, davranışını kamufle etmiştir. Bu nedenle birinci örnekteki kadın da kıvrak gözlem, ikinci örnekteki kadında ise kıvrak zekâ gerçekleşmiştir. İşte kıvrak zekâ (amacın gizlenmesi) ile kıvrak gözlem (sözün veya davranışın kamufle edilerek ifade edilmesi) arasındaki fark budur. Ancak hedef; kıvrak gözlemin değil, kıvrak zekânın eğitilip terbiye edilmesidir.

KIVRAK ZEKÂ NASIL OLUŞTURULUR?

Kıvrak zekâ, ya fertlerde oluşturulmaya çalışılır ya da ümmetin bünyesinde oluşturulmak için çaba gösterilir. Fakat kıvrak zekâyı ümmette oluşturmaya çalışmak; kesinlikle ümmetin bireylerinde de kıvrak zekânın oluşması sonucunu doğuracaktır. Çünkü ümmet, hayat sistemi akidesinden çıkan ve bu akide etrafında bireylerini bir araya getiren insanlar topluluğudur. Bu nedenle kıvrak zekâyı sağlamaya çalışırken, bireylerden başlamakla birlikte topyekün ümmet hedef alınmalıdır. Bu çerçevede "kıvrak zekâ, ümmette nasıl oluşturulur?" sorusuna cevap aramalı; buradan hareketle fertlerin kafalarında, "kıvrak zekâ" diye bir mefhum yerleştirilmelidir. Ümmete kıvrak zekâyı kazandırma işlemi; önce akideyi salt temel arayışından, siyasî bir düşünce ya da kimliğe taşımakla başlar. Kaynağını bu akideden alan hükümlerin ve düşüncelerin, siyasî bir kimliğe sâhip olduğu sonucuna varana kadar akideye, bu karakteri verme işlemini sürdürmek gerekir. Böyle bir sonuca varıldığı noktada, kıvrak kavrama unsuru devreye girer. Demek ki akideye siyasî bir kimlik verdikten sonra, bu akideye dayalı düşüncelere de böyle bir kimlik vermek gerekir. Zaten inanca siyasî bir kimlik verdikten sonra akideye dayalı olan dinamikler, kendiliğinden böyle bir kimlik kazanırlar. Asıl mesele inanca, öğretiyeye, siyasî bir karakter vermektir. Bu noktada işe, inançtan veya inancı ayakta tutan unsurlardan başlamak önemli değildir. Önemli olan, inanca siyasî bir karakter vermektir.

İslâm inancının temeli olan "Lâ ilâhe illa'llâh Muhammedun Rasûlullâh" sözünü ele alalım. Bu söz, "Allah'tan başka kulluk edilecek ilâh yoktur" anlamına gelmektedir. Bu sözü, hem ümmetle olan ilişkilerinizde hem de bir birey olarak kendi yaşamınızda pratiğe geçirdiğinizde, Allah'tan başkasına kul olmaya gönlünüz elvermez. Bu söz, toplum içinde şanınızı yükseltir; çünkü toplum, Allah'ı görmediğiniz ve onun özünü bilmediğiniz halde, görüp bildikleri insanlara kul olmayı reddettiğiniz için sizi yüceltir. Toplumun nazarında itibarınız yükselir. Ancak ve ancak Allah'a kulluk yapılır anlamına gelen "Lâ ilâhe illa'llâh" sözü, siyasî bir kimlik olarak ortaya çıktığı zaman, hem sizin insanlara bakış açısınız hem de insanların size bakış açısı değişecektir. "Lâ ilâhe illa'llâh" (Allah'tan başka ilâh yoktur) sözünden, "Muhammedun Resulullah" (Muhammed, O'nun Rasulüdür) sözüne geçiş yaptığınızda; Muhammed (ﷺ)'in, Allah'tan getirdiği mesajlara, yani şer'î hükümlere bağlılığınızı ifade etmiş olursunuz. Bu mesajlara bağlı kalıp insanlarla ilişkilerinizde hayatınızı, bu hükümlere göre düzenleyerek, başka insanlara da tebliğ edebilirsiniz. Böylece eyleminize, siyasî bir karakter kazandırmış; akideyi de tamamen, siyasî bir yapıya dönüştürmüş olursunuz.

Ancak işe, akidenin ön gördüğü hükümlerden başlamak kıvrak zekâyâ, daha kolay ve daha hızlı işlerlik kazandıracaktır. Zira sizinle sizin dışınızdaki insanları, akide bir araya getirmektedir. Karşınızdaki kişilerin, inançlı kişiler oldukları gerçeğinden hareketle bu hükümleri ele almak bile tek başına kıvrak kavrama ve kıvrak karar verme mekanizmasını harekete geçirmeye yeterlidir. Kocasını Ömer (رضي الله عنه)'a şikâyet eden kadını dinleyen şahıs, olayın İslâm inancıyla ilgili boyutunu ön plana çıkarmamıştır. Çünkü kadının da Müminlerin Emiri'nin de İslâm inancına bağlı olduklarını bilmektedir. Bu şahıs, sadece İslâm inancından doğan bir hükümle, yani "kadın hakkının Allah hakkından öncelikli olduğunu" ön gören hükümle bağlantı kurmuştur. Başka bir deyişle, onda meydana gelen kıvrak gözlem ile inançtan doğan bu hüküm arasında, bir bağlantı söz konusudur. İşte sadece bu bağlantı kurma durumunda, kıvrak zekâ meydana gelmiştir. İnançla bağlantı kurmaya gerek görmemiştir; çünkü o, kadının bu inancı kabul eden biri olduğunu biliyordu. Kadın sorusunu, Mü'minlerin Emiri gibi bir otoriteye açtığına göre; akidevî bir sorunu yoktur. Ömer (رضي الله عنه)'ın yanındaki adam, önce inançla, ardından da şer'î hükümle bağlantı kurmamıştır. Doğrudan doğruya şer'î hükümle bağlantı kurmuştur. Böylece inançtan doğan şer'î hükümlerle daha kolay bağlantı kurulmuştur.

Demek ki insanlara kıvrak zekâyı kazandırmak; ancak şer'î hükümlere siyasî, ideolojik karakterler yüklemekle mümkündür. Ancak bu şekilde, hem hayat düzenine işlerlik kazandırılır hem de tebliğ misyonu yerine getirilir. Fakat bu da insanların, şeriat hükümlerini doğuran "inanc"ı tanımlarıyla mümkündür. Örneğin; Mısır gibi bir ülkede, insanların işlerini düzenlemekle mükellef biri iseniz, bilmeniz gerekir ki Mısır halkı, İslâm akidesine bağlı insanlardan oluşur. Bu halka, kıvrak zekâyı kazandırmak isterseniz yapacağınız şey; önce şer'î hükümlere siyasî bir kimlik vermektir. Ancak bu durumda Mısır'da, kıvrak zekâdan söz edilebilir. Fakat varsayalım ki Fransızlara, kıvrak zekâ verilmek isteniyor; Fransız halkı, Müslüman olmadığından işe, önce İslâm ideolojisine, siyasî bir karakter kazandırmakla başlamak gerekir. Bu durumda kıvrak zekâdan söz edilebilirse de kıvrak zekânın seyri, yavaştır; ama yine de belli bir hızı vardır. Misyonu, Fransa'da yüklenmek ile Mısır'da yüklenmek arasında fark vardır. Ancak kıvrak zekâyı, İslâm ülkelerine yerleştirme amacını taşıdığımızı göre, inançtan doğan hükümlerden söz ediyoruz. Bu ise kıvrak zekâyı sağlamak için, en hızlı ve en kolay metottur.

İnsanlara, kıvrak zekâyı kazandırmak için her şeyden önce, şer'î hükümlere siyasî bir karakter vermek gerekir. Bu ise gayet basittir. Zira insanlar, zaten İslâm akidesine inandıklarından ve onun hükümlerine bağlı olduklarından size kalan tek şey; insanlara hangi hükmün, şer'î hüküm olduğu fikrini vermektir. İnsanlara, akideye nasıl bağlılık gösteriyorlarsa aynı şekilde, akideden doğan hükümlere de bağlı kalmaları gerektiği telkin edilmelidir.

İman ve küfür, şer'î hükümlere bağlı kalıp kalmamakla ilgili ifadelerdir. İnsanlara, hangi hükümlerin şer'î olduğu fikri verildikten sonra hükümleri, siyasî kimliğe dönüştürerek onlara geri vermek mümkün olur. Size düşen, uyarmak ve irşad etmektir. İşte bu nedenden dolayı şer'î hükümleri, siyasî karakterlere dönüştürmek gayet basittir; çünkü bu iş için, gözlem ve irşaddan başka bir şeye ihtiyaç yoktur.

Mesela; genel özgürlükleri ele alalım. İnsanlar, eğer bu mefhumun ideolojiye muhalefet ettiğini öğrenirlerse kendi kendilerine, bu mefhumdan uzaklaşırlar. Bu yolda, herhangi bir çabaya gerek yoktur; fakat bu mefhumun, akideden doğduğuna veya akideye aykırı olmadığına inanırlarsa, -siyasî

bir fikir de olsa- böyle bir mefhumu terk etmeleri zor olur. Çünkü bu mefhum, inandıkları inançlarıyla bağlantılıdır. İnsanların, genel özgürlükleri terk etmeleri için bu mefhumun, İslâm inancından doğmadığına; inandıkları ideolojiye de aykırı olduğuna inanmaları gerekir. Aynı şekilde Hıristiyanların kâfir olmaları; içkinin haram olması; Batılı olsun Doğulu olsun kâfirlerin, Müslümanları yönetemeyeceği; yöneticinin, şer'î hükümlere bağlı kalmasının farz olması gibi hususların, sadece ideolojiyle bağlantı kurularak algılanması kolaylaştırılabilir.

And olsun ki; 'Allah, ancak Meryem oğlu Mesih'tir' diyenler kâfir olmuştur.¹ ayetinin okunması Müslümanların, Hıristiyanları kâfir olarak nitelemeleri için yeterlidir. Allah'ın; **"فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ"** **Artık (bunlardan) vazgeçersiniz değil mi?"**² ayeti, içkinin haram olduğu hükmünü anlamak için yeterlidir. Yine Yüce Allah'ın; **وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى** **Allah, mü'minler üzerinde kâfirlere, asla yol vermez."**³ Ayeti, tefsiriyle beraber irdelendiğinde kâfirlerin, Müslümanları yönetmesinin caiz olmadığı açıkça ortaya çıkar. Yine Allahu Teâlâ'nın; **فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ** **"Hayır, Rabbına andolsun ki; aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem tayin etmedikçe, asla iman etmiş sayılmazlar."**⁴ ayetinin; **وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا** **"Rasul size ne verdiyse onu alın ve sizi, neden yasakladıysa onu da bırakın"**⁵ ayetiyle birlikte okunması; şer'î hükümlerle hükmetmeyen yöneticinin, günahkâr veya kâfir olduğunun anlaşılması için yeterlidir.

İslâm beldelerinde, şer'î hükümler aracılığıyla insanların işlerinin, görülüp gözetilmesi noktasında mesele gayet basittir. Bu yol, kıvrak zekâda ilk yol olduğundan başarılı olmak da o kadar basit ve garantilidir. O halde insanlara, kıvrak zekâyı vermenin iki aşaması vardır:

Birincisi; şer'î hükümleri, siyasî kimliğe dönüştürme aşaması.

İkinci aşama ise, kıvrak gözlem kazanmaktır. Başka bir deyişle söz, iş, oluş, olayı veya bunlara götüren başka göstergeleri, hızlı bir biçimde idrak etmenin ve kavramanın yanı sıra gözlem yetisini, bu yönde eğitmektir. Ancak söz, iş, oluş, olayı hızlı bir şekilde idrak etmekle (yani kıvrak gözlemi kazanmakla) kıvrak zekâ arasında fark vardır. Buraya kadar söylediklerimiz, kıvrak zekâyı kazandıran faktörler olsa bile aynı zamanda bunlar, kıvrak gözlemi meydana getiren faktörlerdir. Zira kıvrak zekâyı meydana getiren, kıvrak gözlemdir. Ancak kıvrak gözlem, ilk aşama olduğu halde kıvrak zekâyı giden yolun, ikinci aşaması sayılır. Çünkü kıvrak zekâ; kıvrak gözlem, akide ve akideden doğan hükümler, başka bir ifadeyle şeriat hükümleri arasında kurulan bağdan oluşmaktadır.

Kıvrak gözlem, ilk aşama olmasına karşın tek başına, kıvrak zekâ olgusunu oluşturmaya yetmez. Muhatabın, ne demek istediğini öğrenmek gerekir. Bunu anlamak ise, muhatabın da anladığı ve akideden doğduğuna inandığı şer'î hükümlerle, bağlantı kurmakla olur. Bu nedenle bağlantı kurmak ve muhatabın ne demek istediğini öğrenmek için, bir öğretiden söz etmek gerekir. Bu durum mevcut olduğu takdirde; ancak kıvrak gözlem dediğimiz şey ortaya çıkar. Söylenen söz, vuku bulan olay, kıvrak gözlemi ortaya çıkaran faktörler olsa da söz konusu söz ve olay ile öğreti arasında, bir bağlantı kurmak için kıvrak zekâdan söz edilemez.

Bu bağlamda, İslâm ümmeti gibi bir ümmet, düşünceye siyasî bir kimlik verebilir ve günlük olaylarla, inançtan doğan hükümler arasında bağlantı kurabilir; kıvrak zekâ elde etmiş olur. Öyleyse kıvrak zekâ konusundaki mesele, zâhiren vuku bulan dış etkeni hızlı bir şekilde idrak etmekle ilgili görünürse de aslında; her şeyden önce şer'î hükmün, siyasî bir fikre dönüşümünü sağlamakla ilintilidir. Bu nedenle kıvrak gözlem veya kıvrak kavramaya ve bunlara götüren unsurlara, gereken önemi vermeliyiz. Fakat İslâmî düşünceye ve şer'î hükümlere siyasî karakter vermek için, çok daha büyük çaba harcamalıyız. Hem ümmete hem de fertlere, kıvrak zekâyı kazandırmanın yolu, buradan geçer. Kıvrak zekâ, İslâm'ın esaslarına göre ortaya çıkarılmalıdır. İzlenmesi gereken metod, şu şekilde özetlenebilir:

a- İslâmî bakış açısı,

¹ Maide: 17

² Maide: 91

³ Nisa: 141

⁴ Nisa: 65

⁵ Haşr: 7

b- Bu bakış açısına, siyasî bir karakter kazandırmak,

c- Ardından da Kıvrak zekâyı oluşturmak.

Kâfirlere karşı cihad etmek, şer'î bir hüküm olduğu için, bedihî bir eylemdir; fakat kâfirlerden cizye almak, savaşı önleyen barışçı bir tedbirdir. Kâfirlerden cizye alınır; çünkü onlar, barış isteyen kâfirlerdir. Onlara karşı cihad edilir; çünkü onlar, savaş isteyen kâfirlerdir. Kâfire karşı cihad etmek ve barış isteyen kâfirden cizye almak; burada fikhî bir görüş değil, siyasî bir karaktere dönüşümü sağlanan, İslâmî bir görüştür. Bu görüş anlaşıldıktan sonra yapılması gereken; kâfirlerin, ne zaman savaştıklarını ve ne zaman barış istediklerini iyice kavramaktır. Onların durumlarını analiz etmek için de kıvrak zekâyı ihtiyaç vardır. Onların fiillerine ve sözlerine bakarak, bir sonuca varılabilir. Kısaca işlem, şu şekilde sıralanabilir:

Önce İslâmî bir bakış açısı, ardından siyasî bir bakış açısı ve sonunda kıvrak zekâ. Bu arada kıvrak zekâ, İslâmî esaslar yani şer'î hükümler üzerine kurulu olmalıdır. İslâmî esaslar olmaksızın da kıvrak zekâyı gerçekleştirmek mümkün olabilir. Ancak biz, bu tür bir kıvrak zekâyı kabul etmemekle kalmıyor; aynı zamanda bununla ilgilenmiyoruz da. Bizi, sadece ve sadece İslâmî bakış açısı ilgilendirir. Zira İslâmî bakış açısı amaç; kıvrak zekâ ise araçtır. Daha önce bahsedilen benzin örneğinde olduğu gibi kıvrak zekâ, akan maddenin "benzin" olduğunun algılanmasıyla ortaya çıkmıştır. Fakat vuku bulması muhtemel bir facia ve tehlikenin tasavvur edilmesi, İslâmî bir bakış açısından kaynaklanmıştır. Çünkü Allah, tehlikeye karşı kullarını uyarmıştır. Biz, eğer tehlikeden sakınıyorsak, sırf kurtulmak için sakınmıyoruz; bunun tek nedeni, şer'î hükmün bunu ön görmesidir. Diğer örneklere de bu şekilde bakmak mümkündür. Bizi, her şeyden önce İslâmî bakış açısı ilgilendirir; Kıvrak zekâ, bundan sonraki aşamadır.

24 Zilkade 1396
16 Kasım 1976